

N j i v a

I./1.—2.

I./2. 1921

ALBERT KRAMER:

Prve borbe v Ustavotvorni skupščini

S sprejetjem poslovnika je končano v Ustavotvorni skupščini prvo obdobje ustavotvornega dela. Zaključene so formalne priprave za ustavno debato. Čas, ki je bil za to potreben, ni baš kratek. Od volitve do danes sta pretekla dva meseca in nestrpnost, ki se pojavlja že tu in tam v širokih krogih naroda, je razumljiva, akoravno ni povsem utemeljena.

Izid volitev ni razčistil položaja. Poslednja vlada, vzeta iz vrst starega začasnega Narodnega predstavništva, je sicer z odobritvijo Markovičevega ustavnega načrta skušala ustvariti platformo za jasno razporedbo duhov, toda na eni strani se je vladina odločitev zakasnela, na drugi strani pa so obstoječe gospodarske in socijalne težkoče časa ponekod potisnile ustavni problem v ozadje in notranji položaj našega naroda je povzročil, da so se po večkrat cepila mnenja na glavnih ustavnih vprašanjih: v konstituenti se križajo unitaristični, in federalistični programi z monarhističnimi in republikanskimi v raznih nijansah; niti ne gredo vsi unitaristi v eno fronto, niti vsi federalisti in difference med posameznimi skupinami monarhistov ali republikancev so skoraj tako ostre, kakor med skupinami, ki se borijo za razne načine notranjega ustrojstva države.

Negotovost položaja je izzvala v konstituenti boj za poslovnik, ki je bil nekakšna zaključna bitka volilne dobe, in pa pripravljalna borba za ustavotvorno kampanjo. V tem oziru je bil izzov poslovniskega konflikta nesporno dobra strategična misel nasprotnikov unitarične ustave. Boj za poslovnik naj bi bil oslabil in razdvojil unitaristične stranke, raliiral opozicijo ter ustvaril bazo za njeno nadaljnje jednotno taktično postopanje. Načrt se je ponesrečil, ker je del opozicije že od začetka položil prisego in je vlada v nebitvenih točkah (interpelacije, predsednikove pravice itd.) konciliantno popuščala, v vprašanju prisege in večine pa ostala trdna in odločna. Rezultat je bil ta, da je opozicija dosegla nekatere taktične uspehe, ki povrh niso izključno njeni, ker so se n. pr. tudi vladine stranke zavzemale za uvedbo interpelacijskega prava, strategično pa je bila poražena.

Najjačje sredstvo v borbi za poslovnik je bila grožnja z *abstinenco*. To orožje so si klérikalci in zajedničarji izposodili pri Radiću. Pretnja

je bila v tem, da bi njihov odhod pomenil izločitev Hrvatov in Slovencev od ustavotvornega dela in bi sklepi konstituante kot krnatega parlamenta postali izpodbojni. Sredstvo abstinence je na sebi eno najopasnejših in prav lahko zadene tistega, ki ga uporablja. Absenti non fit iniuria — o tem nam priča skoraj vsaka parlamentarna zgodovina. Resno ga je bilo v poslovniški borbi vzeti le, dokler ni bil jasen značaj Radićeve odsotnosti. Najnovejša razkritja so pokazala, da so voditelji HSRS. v zvezi z zunanjimi protidržavnimi elementi in da je odsotnost Radićeve stranke izraz *negacije* jugoslovanske države in narodnega jedinstva. S tem je pa absenca kompromitirana in kot sredstvo parlamentarnega pritiska skrhana. Niti zajedničarji, niti klerikalci se nočejo solidarizirati z Radićem, ker ne negirajo dejstva nacionalnega ujedinenja in celo ugovarjajo očitku, da so proti jednotni državi. Cim pa ni očite zveze z Radićevci, je abstinence le izločitev razmeroma malih frakcij od ustavotvornega dela, izključenje, ki niti formalno, niti stvarno ne pride v poštev: zajedničarji so najmanjša plemenska stranka, klerikalcem pa so baš volitve iztrgale iz rok vodstvo slovenske politike in večina slovenskih narodnih zastopnikov je za aktivno sodelovanje pri ustavnem delu.

Zahteva po kvalificirani večini za sprejetje ustave je bila od začetka slabo utemeljena. Ustavotvorna skupščina je zakonodajni zbor, ki ga je narod izbral s pooblastilom, da sklene ustavo. Zato njeni sklepi ne potrebujejo še posebne kvalifikacije in tudi praksa drugod jih ni uvedla. Poziv na kvalifikacijske predpise za ustavopravne sklepe v parlamentih, ki so po svojem značaju le zakonodajni in zadobijo ustavotvorni značaj le na ta način, da je za njihove ustavodajne sklepe predpisana posebna večina in eventualno združenje dveh domov v eden zbor ni utemeljen. Še manj drži argument, da bi tripetinska ali tričetrtinska večina preprečila »preglasovanje« Hrvatov in Slovencev. Predvsem poslanci v ustavotvorni skupščini ne predstavljajo niti plemen niti pokrajin. Država je bila razdeljena v volilna okrožja po administrativnih in geografičnih vidikih in nikdo (tudi Radić) ne more trditi, da po zakonu zastopa v konstituenti Slovence, Hrvate ali Srbe. Praktično je to dokazano tudi po strankah samih: večina strank ima poslance raznih plemenskih imen, demokrati, zemljoradniki, socialisti, komunisti, muslimani in tudi klerikalci. Radikalska stranka, ki je srb-ska, odklanja, vsaj programatično, plemenski značaj, ki ga poudarjajo načelno le Radićevci in zajedničarji, praktično tudi klerikalci.

Že površen pregled razporedbe strank v ustavotvorni skupščini tudi kaže, da niti tripetinska, niti dvetretjinska večina ne obvaruje skupin, ki nastopajo kot plemenske ali verske predstavnice pred »preglasovanjem«. Klerikalci, zajedničarji in muslimani skupaj ne tvorijo tretjine konstituante, Radić pa odklanja kvalifikacijo, ker je doslednejši nego zajedničarji in klerikalci in zahteva »sporazum«, t. j. dogovor med zastopniki plemen, katerega prva točka je vprašanje, ali sploh napravimo skupno državo? Zahteva po kvalificirani večini je expediens, v zadregi pobran na pol pota . . . Propadla je vsled svoje notranje slabosti.

S sprejetjem poslovnika v konstituenti je končno odpadel tudi formalni (sicer neopravičeni) razlog, da je poslovni red ustavotvorni skupščini oktroiran. Skupine, ki so dosedaj branile prisega, so bile postavljene pred alternativo, da izpolnijo predpise poslovnika in si tako omogočijo sodelovanje pri ustavotvornem delu ali pa izgube mandate. Pričela se je likvidacija opozicijske politike *prve in uvodne dobe Ustavotvorne skupščine*, ki zlasti za klerikalce in zajedničarje ni prijetna. Klerikalci so si v zadnjem času z vnemo pripravljali črto za umik, trdeč, da jim v boju proti prisegi ne gre za načelno vprašanje monarhije, temveč le za princip smernosti konstituante, kateremu je sedaj s sprejetjem poslovnika zadoščeno. Če pomislimo, da zlasti stranka, ki se predstavlja kot glavna zaščitnica vere, prisega vendar ne more javno oceniti tako, kakor n. pr. komunisti, nam je ta taktika več nego razumljiva.

Boj za poslovnik je nedvomno ojačil unitarično državno misel in pokazal, da se nam ni bati odkrito ali prikrito federalističnega ustrojstva države. Treznejši voditelji opozicije to tudi uvidevajo in značilno je, da je dr. Korošec, ki so ga novinci njegovega kluba spočetka znatno potisnili v ozadje, nastopil z novimi kompromisnimi načrti. Skuša se prilagoditi dejanskim razmeram ter «izbiti», kar se dá. Njegova kombinacija Protičevega in vladinega načrta meri pač v glavnem nato, da bi zasigural Slovenijo kot upravno jedoto in dosegel «avtonomijo» šolstva. Ako je kompromis glede marsikaterih ustavnih določb mogoč, je gotovo izključen v načelu, da je šolstvo državna zadeva in da se mora narodna prosveta razvijati v vsej Jugoslaviji po enotnem programu in pod enotnim vodstvom, nekvarno posebnostim in razlikam med posameznimi pokrajinami, ki se bodo gotovo morale vpoštevati. Za slučaj, da se oportunitizem ne izkaže, pa hoče Koroščeva akcija brezdvomno omogočiti ožja raliiranja treh meščanskih konzervativnih skupin in njih pretvoritev v eno parlamentarno taktično enoto.

Poslovniški boj je tudi jasno pokazal, da je pretežna in sklenjena večina ustavotvorne skupščine za monarhijo pod dinastijo Karagjorgjevičev. Teoretično bo konstituenta gotovo tudi odločevala o obliki države, že zato, ker govori o njej čl. 1. ustave, o katerem se bo ravno tako glasovalo, kakor o drugih določbah. Praktično je to vprašanje rešeno od momenta našega ujedinenja in kdor ga postavlja na dnevni red, more logično priti do Radičevega zaključka, da se v konstituenti pomenimo tudi o biti ali nebiti naše nacijske države. Dobro pa je bilo, da se je vprašanje, ali kraljevina ali ne, razpravljalo tekom poslovnških diskuzij kot predvprašanje in je konstituenta z odobritvijo priščne formule ugotovila dejanski stan.

Ako pregledamo sestavo konstituante s stališča njene glavne naloge, ustavotvorne, se nam nudi sledeča slika:

Za izvršitev unitarične monarhične ustave, katere glavno načelo je izraženo v vladinem projektu z besedami, da je naša država ustavna parlamentarna monarhija, sta se združili v koalicijo ad hoc demokratska in radikalna stranka, ki sta sicer po svojem socijalnem in gospodarskem programu in po svojih tradicijah poklicani, da ena ali druga

vodi politiko države. Ta koalicija je bila tem potrebnejša, ker je le z njeno pomočjo bilo mogoče najti izhod iz težavnega položaja, ki so ga ustvarile volitve in je v danih razmerah edino ona jaka in sposobna dovolj, da izvrši ustavno delo. Ta koalicija je sestavila vlado in predložila ustavotvorni skupščini konkreten ustavni projekt, ki bo tvoril trdno jedro ustavotvorne razprave. Tej koaliciji najbližja je stranka zemljičarjev (slovenskih samostojnih kmetov, srbskih zemljičarjev in bosanskih težakov), ki odobrava glavna načela vladinega ustavnega projekta in ga bo v razpravi podpirala. Iz tehničnih ozirov se zemljičarji dosedaj še niso mogli odločiti za to, da se tudi formalno (z vstopom v vlado) pridružijo demokratsko-radikalni koaliciji. Za unitaristični program so tudi srbski republikanci in v boju s federalisti je socialne demokrate računati kot aktivno postavko na strani unitaristov. Za vsako načelno točko svojega ustavnega načrta ima danes vlada približno tri petine konstituante na svoji strani.

Federalistične struje so precej neenotne. Muslimanski klub še neodločno koleba v sredini in se ne more odločiti niti na eno niti na drugo stran. Karakteristično je, da muslimanski voditelji ne odbijajo unitarističnega programa, zahtevajo le priznanje sedanjega upravnega stanja, kot prehodnega stanja za daljšo dobo. Pa tu ni enotnosti in definitivna odločitev, po kateri poti krenejo muslimani, še ni padla. Izraziti federalisti so hrvatski zajedničarji, medtem ko skušajo slovenski klerikalci z »avtonomističnim« programom, ki je, četudi ne formalno, v svojem bistvu federalističen, najti pot med Scilo in Karibdo. Najdalje je šla Radićeva stranka, ki negira dejstvo našega državnega ujedinjenja ter zastopa načelo, da je konstituanta le zbor delegatov posameznih narodov južnih Slovanov, ki naj se dogovarja in, če je sporazum dosegljiv, dogovori o ustanovitvi nekakega hrvatsko-slovensko-srbskega Staatenbunda, kateremu je treba pritegniti še Bolgare.

Posebno stališče zavzemajo še komunisti. Oni predlagajo sovjetsko vladavino. Ker je ta cilj nedosegljiv, moramo računati s tem, da bodo iz taktičnih razlogov podpirali pri ustavotvornem delu vse akcije, katerih efekt je otežkočanje konsolidacije in oslabitev države kot »buržajske« organizacije moči.

METOD DOLENC:

Smernice za izenačenje kazenskopравnih zakonikov po načrtih zakonodajnega sveta v Beogradu*

Po uredbi o ustroju ministrstva za pravosodje z dne 14. decembra 1919., ki je pod št. 13/1919. natisnjena v Uradnem listu za Slovenijo, ima to ministrstvo razen oddelka za administrativno upravo svoj po-

* Okrajšano poročilo po predavanju na zborovanju društva Pravniki v Ljubljani dne 27. januarja t. l.

seben oddelek za izdelovanje zakonskih načrtov, a poleg tega še poseben *stalni zakonodajni svet*. Po členu 10. je naloga tega sveta, da izdeluje načrte zakonov in uredeb skupnega zakonodajstva iz resorata ministrstva za pravosodje in drugih ministrstev, kakor tudi načrte o izpremembah in dopolnitvah sedajšnjega zakonodajstva. Stalne člane tega sveta — najmanj 21, največ 30 — imenuje prvič minister za pravosodje sam, nadaljnje, nove člane pa le na izvolitev plenarne seje sveta. Stalni zakonodajni svet pa se po členu 14. deli na 3 oddelke: *zasebno-, kazensko- in javno-pravni*. Vsi trije imajo enako število členov. Da je neprestano skrbjeno za to, kateri zakonski načrti naj se izdelujejo, oziroma pregledujejo, in da se ti načrti izroče v izdelavo in presojo pristojnemu odseku, posluje še *ožji odbor*, sestoječ iz po enega člana iz vsakega od treh oddelkov in iz načelnika ministerijalnega oddelka za izdelavo zakonskih načrtov; baš slednjenavedeni naj skrbi v prvi vrsti za uspešno delovanje ožjega odbora.

To so glavne poteze organizacije zakonodajnega aparata glede priprav zakonodajnih načrtov; enostaven in smotren je, osobito če se še uvaža, da predvideva ista uredba tudi še častne in začasne člane zakonodajnega sveta, katere imenuje minister iz strokovnjaških krogov na predlog zakonodajnega sveta.

Kazenskopравни odsek tega sveta je bil sklican na sejo v Beogradu za dan 17. januarja 1921. Predseduje mu predsednik državnega sveta Gjuričić, člani pa so mu predsednik kas. suda beogradskega v p. Mihajlo Jovanović, član kas. suda istotam Subotić, predsednik kas. suda zagrebačkega v p. Posilović in pa profesorji univerzitet v Beogradu Boža Marković in Tomo Živanović, univerzitet v Zagrebu Josip Šilović, pravne fakultete v Subotici Milutin Miljković pa pisec teh vrstic. Ministrstvo za pravosodje je poslalo v ta odsek načelnika Ogorelico, ter mu prislonilo kot izvestitelja profesorja univerzitet v Kijevu Čubinskega, ki točasno na univerzi v Beogradu predava kriminalno politiko in kazensko pravo. —

Bodi mi dovoljeno, da najprej razložim, s kakšnim programom sem se namenil na sejo kazensko-pravnega odseka v Beogradu. —

Začetkom poletja 1920. je završela po Ljubljani govornica v pravnih krogih, da hočejo v Beogradu proširiti nalik glavi IX. in X. srb. kaz. zak., ki vsebujeta določila o takozvanih političnih deliktih, tudi še ves ostali srbski kazenski zakonik in pa hrvatski kazenskopравни postopnik na vse ozemlje naše kraljevine. Bili so glasovi, ki so možnost takega proširjenja a limine zanimali, bili so pa drugi, ki so menili, da ni nemogoče ničesar. V odboru Pravnika smo se odločili, da si za tokrat ne damo ustvarjati *fait accompli*-ja. Da pa pridemo do besede, ubrali smo pot pismene enquete. Stvar se je najprej napačno tolmačila, kakor da bi hotel Pravniki propagirati idejo proširjenja srbskega kazenskega zakonika za ozemlje vse kraljevine. (Glej člančič «—č»-a v Slovencu z dne 8. sept. 1920.) Pravniki takrat še ni imel vseh odgovorov strokovnjakov, katere je naprosil za oddajo mnenja, pa vendar je že na podlagi dospelih odgovorov takoj (19. sept. 1920.) v ljubljanskih

dnevniki s posebnim komunikejem ugotovil, da se vsa došla mnenja strokovnjakov protivijo takemu proširjenju, pa ne morda iz političnih, temveč zgolj iz stvarnih nagibov. Odbor Pravnikov je pozneje poveril mene, da sestavim spomenico društva Pravniki na ministrstvo za pravosodje v Beogradu v zadevi izenačenja kazenskih zakonov z uporabo strokovnjaških mnenj izza naše enquete. Jaz sem to storil, odbor si je osvojil moj načrt soglasno in ko sem potoval v Beograd na sejo kazenskopravnega odseka zakonodajnega sveta, imel sem že v rokah krtačne odtiske spomenice, katero prinese zadnji zvezek Slovenskega Pravnika za 1920.

Na seji je poročal prof. Marković o zgodovini doslejšnega dela ožjega odbora zakonodajnega sveta. Tu smo oficijelno izvedeli, da je bil ta ožji odbor res sklenil, da naj se srbski kazenski zakonik s potrebnimi novimi izmenami in dopolnitvami proširi na vse ozemlje naše kraljevine, takisto tudi še hrvatski kazenskopravni postopnik. Razlogov za ta predlog ožjega odbora ni treba navajati, ker je ta predlog danes stvar, ki ima le še pomen zgodovinske reminiscence. Kajti minister pravde Marko Trifković je šel preko tega predloga na dnevni red z velevažnim in za njegov povsem pravilni politični takt preznačilnim rešenjem, s katerim je odredil, da naj ožji odbor opusti misel na razširitev srbskega kazenskega zakonika, čeprav z izmenami in dopolnitvami, in da naj vzame za podlago načrta za nov zakonik-projekt novega srbskega kazenskega zakonika iz leta 1910.; nadalje, da naj spravi ožji odbor izdelavo prenatredbe tega projekta v kazenskopravni odsek zakonodajnega sveta, ker ne gre, da bi se za yso državo veljavni zakonski projekti napravljali brez večakov Hrvatov in Slovencev.

Na ta način smo prišli tudi Prečani do besede in slutnja pač ni neopravičena, da je k temu pripomogel tudi komuniké društva Pravniki o podatkih izza pismene enquete...

Imeli smo torej glede izdelave *načrta za kazenski zakonik* že po ministru za pravosodje določeno smernico, pa debatirali smo vendarle o tej zadevi in soglasno ministrov ukrep radostno pozdravili. Jaz sem imel pri tem seveda tem lažje stališče, ker se je predlog Pravnikovega odbora v naši spomenici glasil itak v istem zmislu.

Drugo vprašanje, ki je bilo predmet posvetovanja, je bilo proširjenje *kazenskopravnega postopnika*, ki velja za Hrvatsko in Slavonijo, na ozemlje vse kraljevine. Naši srbski kolegi so se seveda strinjali z nazorom, da je baš na ozemlju bivše Srbije kazenskopravna reforma najnujnejša. Tudi naša spomenica je to poudarjala. Ali med srbskimi kolegi so znani pristaši skabinskih ali večinskih sodišč (Schäffen-gerichte), dočim smo mi Prečani kazali, da imamo mi pravo poroto, tako, ki je zamišljena po francoskem vzorcu in ne take, kakor jo imajo bratje Srbi po zakonu z dne 31. marca 1892., ki ni ne porota ne skabinsko sodišče. Mi Prečani smo izjavili, da smatramo za neobhodno potrebno, da se porota kot inštitut za garancijo političnih svoboščin obdrži, ampak drage volje smo pristali v to, da se glede sestave imenikov porote, porotne klopi in tudi glede postopka pri porotnih raz-

pravah napravijo neke preuredbe, ki bodo dajale več garancije za pravične sodbe kakor doslej. Našemu razlaganju se srbski kolegi niso upirali, ampak postavili so se na čisto pravilno stališče: če narod zahteva poroto, naj jo ima!

Vsaka bojazen, da bi se vsled obdržanja, oziroma uvedbe porote (Srbija, Bosna) pravosodje poslabšalo, je čisto odveč.* Tam, kjer je porota popolnoma odrekla, n. pr. pri tiskovnih deliktih, provzročenih z razžaljenjem časti, bo treba njeno pristojnost brez dvoma revidirati. Morebiti pride tudi drugje še do kake amputacije obsega porotnih slučajev. O tem se v Beogradu še nismo posvetovali. Vsekakor se bo moral skleniti kompromis, seveda na že sprejeti podlagi, da porota v principu ostane.

Še tretje velevažno vprašanje smo razmotrivali, vprašanje o pravnem stanju, kakor ga je provzročilo *razširjenje glave IX. in X. srbskega kazenskega zakonika (o političnih deliktih)*. To vprašanje je sprožil prof. Šilović (Zagreb), ki se je zavzemal osobito za to, da veljaj za vse po glavi IX. in X. sojene delikte splošni del srbskega kazenskega zakonika, ker stoje določila glave IX. in X. sistematično s splošnim delom srbskega kazenskega zakonika v zvezi in pa, ker srbski kazenski zakonik v splošnem vsebuje milejša določila kakor avstrijski. Kžal je na naredbi, ki je izšla za Slovenijo (št. 545/1919.), obžaloval, da ni izšla enaka za Hrvatsko in Slavonijo. ter zahteval, da se to naknadno zgodi. Jaz sem zastopal mnenje, ki je takisto v spomenici odbora Pravnika že izraženo, da je pravno stanje glede teh političnih deliktov nevzdržno, ker naredba št. 549/1919. uveljavlja le deloma načela splošnega dela srbskega kazenskega zakonika, v ostalem pa prepušča uporabo splošnih načel avstrijskega kazenskega zakonika, kar gotovo ni v redu. Zahteval sem — zopet v smislu naše spomenice, — da se veljavnost glave IX. in X. srbskega kazenskega zakonika ukine, obenem, t. j. z isto zakonito uredbo pa avstrijski kazenski zakonik *novelira* tako, da dobi misel paralelnih določil srbskega kazenskega zakonika točno isti izraz v noveliranih avstrijskih paragrafi. Debata, ki se je nato razvila, pokazala je načelno soglasnost, da je bilo proširjenje glave IX. in X. srbskega kazenskega zakonika v zaščito države neobhodno potreben akt samoohrane in pa, da splošni del srbskega kazenskega zakonika sploh ne more biti veljaven, dokler ni kot zakon pravilno tudi pri nas razglašen. V ostalem sem jaz vztrajal na stališču, da spričo bistvenih razločkov med avstrijskim in srbskim splošnim delom kazenskega zakonika pri konkurenci deliktov, presojevanih po avstrijskem kazenskem zakoniku z onimi, ki se presojujejo po srbskem kazenskem zakoniku, o souporabi obeh splošnih delov hkratu ne sme biti govora in zahteval ponovno takojšnje novelacije avstrijskega kazenskega zakonika kakor začasnega izhoda iz zagate, dokler ne ustvarimo novega splošnega zakona za vso državo. Dejal sem, da bi mogla

* Za poroto se izrekajo dr. Kramerjev načrt («Slovenec» z dne 13. februarja 1919.), Protičev načrt (čl. 23) in Smodlakin načrt (čl. 263.).

biti taka novelacija avstrijskega kazenskega zakonika v nekaj tednih izvršena ... Pa ugovarjali so mi drugi, da bi bilo to ipak težavno in dolgotrajno delo, ker bi trebalo novelirati vse zakonike hkratu — doli do turškega, ki je v Makedoniji še v veljavi. Prof. Čubinski je rešil situacijo z naslednjim predlogom: 1.) splošni del srbskega kazenskega zakonika se naknadno pravilno razglasi in veljaj za vse delikte po glavi IX. in X. srbskega kazenskega zakonika; 2.) istočasno se izreče, da v primerih, kjer konkurirajo delikti, ki se presojujejo po srbskem in po avstrijskem kazenskem zakoniku, veljajo vselej tista splošna načela, ki so za obtoženca milejša. Ta predlog je bil soglasno sprejet in ministrstvu za pravosodje priporočen v izvedbo. O načinu izvedbe nismo postavili nobenega predloga. Jaz sem pač tudi o tej strani vprašanja govoril in opozarjal na naziranje nekaterih slovenskih pravnikov, ki ne priznavajo pravice veljavnosti ministerijalnim naredbam, če izpreminjajo zakone. Ugovarjalo se mi ni, ampak dejalo, da je to pač stvar sodnikov. —

Koncem koncev smo določili *program za naše delovanje*. Sklenili smo, da se snidemo vsak mesec na sejo. Prvič pridemo za tri dni skupaj koncem februarja t.l., da bomo razpravljali najprej o temeljnih določbah za novi kazenskopравни red vsega ozemlja naše kraljevine. Izdelala bosta ta načrt na podlagi Glaserjevega, v Sloveniji in na Hrvaškem veljavnega zakonika odsekova člana Markovič in Ogorelica. Koncem marca nam predložita ta dva gospoda že redigiran tekst. Med tem časom pregledata in pripravita odsekova člana Živanović in Čubinski splošni del kazenskega zakonika po srbskem projektu iz leta 1910. Koncem aprila določimo v odseku smernice, mesec za tem redigiramo tekst; na to pride posebni del kazenskega zakonika na vrsto. Po počitnicah se delo nadaljuje in upajmo, da ga dobi v jeseni že širši zakonodajni svet v pretres, ki se skliče ad hoc.

Poslednji tiskani načrt ustave, takozvani predelani načrt Lazarja Markoviča, predvideva v čl. 49.: Izjemoma, v primeru nujne potrebe naj narodna skupščina in senat svoje odbore, ki so bili izbrani zaradi proučevanja predlogov, stavljenih od strani vlade, pooblasti, da tiste predloge sprejmejo in dopuste njih veljavnost in izvršenje, preden ga je narodno predstavništvo izglasilo. Stalni zakonodajni svet pa hoče svoječasno predlagati, da se za tiste zakone, katere odobri širši zakonodajni odbor, napravi poseben posvetovalni zakon, po katerem pridejo v zakonodajnih skupščinah vsi zajedno en bloc do sprejetja ali odklonitve. Ideja ni nova, saj smo jo imeli v avstrijskem parlamentu o priliki uvedbe civilnopravnega reda in tudi spomenica Pravnikovega odbora jo propagira.

Takšne so smernice kazenskopravnega odseka zakonodajnega sveta. Resne volje za delo mu pač ni odrekati. Pravi smisel in smoter pa bo imelo to delo šele, ko dobimo — *ustavo*. Upajmo, da uvidijo to skoraj tudi tisti, ki so poklicani od naroda, da nam jo dajo!

M. BREZIGAR:

Naša zunanja trgovina v l. 1919 in 1920

I. Obračun z inostranstvom

Kakor vsako privatno gospodarstvo, mora tudi država kot gospodarska enota obračunati z drugimi državami in pri tem skrbeti, da ne ostane pri obračunu pasivna. Pri obračunu z inostranstvom pride v prvi vrsti v poštev zunanja trgovina. Ker nobena država na svetu ne pridela vsega, kar rabi, nekatere predmete pa pridela preko svoje potrebe, mora izvažati in uvažati. Ako se več izvažata kakor uvažata, je blagovna bilanca aktivna, v nasprotnem slučaju pa je pasivna. Blagovni promet pa ni edino sredstvo meddržavnega izravnavanja terjatev in dolgov, ker države plačujejo svoje obveznosti napram inozemstvu tudi z delom, kapitalom itd. Anglija n. pr. je imela že od nekdaj pasivno blagovno bilanco, njena plačilna bilanca pa je bila visoko aktivna, ker ima Anglija ogromne dohodke s svojo pomorsko trgovino, z obrestmi, katere dobiva iz kapitala, naloženega v tujini, kakor tudi s trgovskim posredovanjem vobče. Italija pa je plačevala surovine in živež inostranstvu deloma na ta način, da so italijanski izseljenci v Ameriki pošiljali v Italijo svoje prihranke, ki so znašali že pred vojno kakih 400 milijonov lir na leto.

Za državo je torej merodajna edino le plačilna bilanca, a trgovinska bilanca je le njen del. Jugoslavija ima, kar se tiče plačilne bilance, kratko preteklost za seboj. Radi tega še ni mogoče konstatirati trajnega razvoja. Vendar pa nam podatki zadnjih dveh let dajejo dovolj jasno sliko o našem mednarodnem gospodarskem položaju.

Glavni del našega mednarodnega prometa tvori naša zunanja trgovina. Mi nimamo, kakor n. pr. Angleži, zunaj naloženega kapitala. Edina postavka, ki pride poleg blagovnega prometa glede plačilne bilance v poštev, so za sedaj pošiljatve naših izseljencev v Ameriki, ki so dosegle z ozirom na visoko vrednost ameriškega dolarja znatno vsoto. Srbija nima izseljencev, ravno tako se je iz Vojvodine in iz Srema le malo delavcev izselilo v Ameriko. Razmeroma največji izseljeniški kontingent je iz Slovenije in Dalmacije. Koliko dolarjev in drugega denarja so naši izseljenci poslali domovini, ne vemo. Ta vsota pa, naj si bo še tako velika, vendar nima tega pomena, da bi mogla našo plačilno bilanco bistveno spremeniti. Glavni del naše plačilne bilance je bil v prešlih dveh letih blagovni

promet, to je naš izvoz in uvoz. Zato se bomo v bodoče pečali samo s to najvažnejšo točko naše mednarodne obračunske izravnave.

Še na nekaj je treba opozoriti. V bodoče bi morda postala velikega pomena pri naši plačilni bilanci vojna odškodnina. Po mirovnih pogodbah z Nemčijo, Madžarsko, Bolgarijo in Turčijo pripadajo Jugoslaviji ogromne vsote, ki pa še niso natančno določene. Ako bi se mirovna pogodba od strani naših neprijateljev lojalno izvršila, moramo računati, da dobi Jugoslavija najmanj šest milijard zlatih frankov odškodnine. Do sedaj nismo dobili skoraj še ničesar izvzemši vojni plen. Ako pa bo Ententa začela izplačevati vojno odškodnino, bi mogli kriti velik del našega primankljaja v zunanji trgovini. Tega ni pričakovati; ako dobi Ententa kaj odškodnine, jo bo obdržala zase. Za nas bodo v najboljšem slučaju le drobtinice.

II. Kako bomo krili primanjkljaj od dveh milijard dinarjev?

Podatki o naši zunanji trgovini naše države so jako pomanjkljivi, ker do danes še nimamo urejenih statističnih podatkov o uvozu in izvozu. Posebno podatki v letu 1919. so jako nedostatni. Kljub temu si moremo ustvariti prilično sliko o našem zunanjem blagovnem prometu.

Pred kratkim je izšla v Beogradu brošura: «Zunanja trgovina kraljevine SHS», ki jo je spisal Jelenko Petrović. Iz te brošure so črpani zbolnji podatki. L. 1919. se je uvozilo blaga v vrednosti približno treh milijard dinarjev in izvozilo blaga v vrednosti 600 milijonov dinarjev. Te podatke je še treba korigirati, posebno kar se tiče izvoza, že zato, ker početkom l. 1919. niso carinarnice zabeleževale onega blaga, ki se je lahko svobodno in brez vsakih pristojbin izvažalo. Razen tega so se v početku, ko niso še bile obmejne straže organizirane, ogromne množine blaga iztihotapile. Ako vpoštevamo to korekturo, lahko cenimo vrednost našega izvoza za l. 1919. na eno milijardo dinarjev. Ker je znašal izvoz tri milijarde dinarjev, je bila naša trgovinska bilanca v l. 1919. pasivna za dve milijardi dinarjev.

Uradnih podatkov za vse l. 1920. še nimamo, pač pa za prvih devet mescev, t.j. do 30. septembra 1920. V teh devetih mescih je bilo uvoženega blaga za dve milijardi 576 milijonov dinarjev in izvoženega za 710 milijonov dinarjev. Tudi te številke bi bilo treba nekoliko popraviti, ker je tudi tekom l. 1920. še cvetelo tihotapstvo.

Glede zadnjega četrtletja, to je za dobo od dne 1. oktobra do dne 31. decembra 1920. se ceni, da je znašala vrednost uvoza kakih

800 milijonov dinarjev, vrednost izvoza pa kakih 600 milijonov dinarjev. Skupni uvoz za l. 1920. bi torej znašal tri milijarde 400 milijonov in izvoz eno milijardo 300 milijonov in da bi bila naša bilanca pasivna za dve milijardi in 100 milijonov dinarjev.

Kateri predmeti so tvorili največje postavke v naši zunanji trgovini? Tekom prvih devet mesecev l. 1920. se je uvozilo tekstilne robe okroglo za 1400 milijonov dinarjev, to je 54 odstotkov vsega uvoza. Ravno tako je imela tekstilna roba l. 1919. najvažnejšo vlogo. Za uvoženo železo, železno orodje, stroje in slično smo izdali l. 1919. približno 180 milijonov dinarjev, to je sedem odstotkov vsega uvoza. V Jugoslaviji imamo le malo tovarn za železne predmete. Edino Slovenija ima nekaj takih podjetij, ki pa niso mogla delati s polno paro radi pomanjkanja surovin. Jugoslavija bi morala torej uvažati mnogo takega materiala, ako bi hotela zamašiti vsaj največje vrzeli, ki jih je povzročila vojna. Značilno pa je za naše gospodarstvo, da tvori uvoz železnega blaga, ki služi za restavracijo naše opustošene domovine, samo sedem odstotkov našega uvoza, uvoz tekstilnega blaga pa celih 54 odstotkov.

Iz tega dejstva moramo sklepati, da prava restavracija še ni v polnem teku. Porušene zgradbe se le polagoma popravljajo. Železnice ne popolnjujejo svojega voznega parka, ampak le za silo oskrbujejo tekoča popravila, poljedelec kupuje le ono orodje, ki ga nujno potrebuje. Naravno je, da smo po vojni skušali pokriti najnujnejše potrebščine, med katere spada obleka. Radi tega je tvoril uvoz manufakturne robe največji del uvoza. Ko pa bomo začeli z restavracijo, se bo kvota železa in železnih predmetov povečala.

Ker nimamo natančnih uradnih podatkov o naši zunanji trgovini, se ne moremo natančneje baviti s prometom ostalih vrst blaga. Sicer pa nas sedaj zanima v prvi vrsti celokupni uvoz in izvoz.

Ugotovili smo, da je bil l. 1919. in l. 1920. uvoz mnogo večji od izvoza. Ali je pričakovati, da se bo uvoz v bodoče zmanjšal? Iz raznih znakov smemo sicer sklepati, da bodo cene uvoženih predmetov, posebno cene manufakturnega blaga padle. Istočasno s padcem cen pri uvoženem blagu pa je pričakovati, da bodo tudi cene blaga, ki ga bomo izvažali, padle vsled česar bi ostala trgovinska bilanca še vedno razmeroma enaka pasivna.

Da se ne bo uvoz glede količine znatno zmanjšal, govori dejstvo, da smo do sedaj uvažali v pretežni večini blago, ki služi konsumu v širšem pomenu besede (manufakturno robo). Ko bomo pričeli

s pravo restavracijo, bo treba uvažati produktivno blago, kakor gradbeni material, železne predmete, stroje itd.

Pri uvozu bi se sicer naglo moglo nekaj prištediti. Tekom obeh let se je uvažalo še precej luksuzne robe. Samo svilene robe se je l. 1919. uvozilo za 207 milijonov dinarjev, ne všteti vtihotapljene množine. Uvažali so se tudi nekateri industrijski produkti, ki jih sami produciramo. Naša čevljarstva industrija bi mogla kriti celotno domačo potrebo, kljub temu pa smo na stotisoč parov čevljev importiral, ko naša industrija stoji. Kadar se naša trgovska in carinska politika izboljša ter prilagodi razmeram, bomo take in enake slučaje onemogočili. Uvoz luksuzne robe in industrijskih predmetov, v kolikor jih produciramo v dovoljni meri doma, bo treba do skrajnosti omejiti.

Iz mere pa ne bodo imele nikdar takega uspeha, da bi se naš uvoz znatno zmanjšal. Več kakor polovico uvoza je tvorila do sedaj manufakturna roba. Upati je sicer, da se bo količina te robe pri uvozu v bodočih letih zmanjšala, vendar ne v večjem obsegu. Na drugi strani pa se mora uvoz produktivnih sredstev povečati, ako hočemo dvigniti produkcijo.

Težko je primerjati našo sedanjo zunanjo trgovino z razmerami pred vojno. Takrat smo bili razkosani, kar se tiče dežel iz bivše avstro-ogrske monarhije se ne ve, koliko uvoza in izvoza je padlo na te pokrajine, ker statistika o zunanji trgovini se je vodila skupno za vso bivšo monarhijo. Da pa si moremo napraviti vsaj približno sliko o tem, ali je bil naš uvoz v prejšnjih dveh letih razmeroma majhen ali velik, naj navedem podatke o srbskem uvozu pred vojno. Srbija je l. 1912. uvozila blaga za 106 milijonov dinarjev. Srbija je bila agrarna dežela, ki je rabila le malo industrijskih produktov. Srbski seljak ni kupoval manufakturne robe. Doma si je napravil hlače, suknjo, perilo, opanke itd. Sedaj pa je začel kupovati tudi on, kakor naš kmet, obleko, perilo in obutev, ki se mora večinoma importirati. Radi teh in drugih življenjskih potrebščin, se bo moral uvoz naše kraljevine v primeri z nekdanjim srbskim uvozom razmeroma povečati.

Srbski uvoz je torej znašal l. 1912. 106 milijonov dinarjev. Od takrat do danes so se dinarske cene najmanj osemkrat povečale. Ista količina blaga bi stala danes 848 milijonov dinarjev. Naša država je sedaj štirikrat večja, torej bi rabila, ako bi bile razmere povsod enake in neizpremenjene, importiranega blaga v vrednosti okroglih 3400 milijonov dinarjev. V prejšnjih dveh letih pa smo uvozili vsakoletno približno za 3000 milijonov dinarjev blaga.

Kljub vsem pomanjkljivostim, ki jih ima ta primer, je vendar jasno,

da tekom zadnjih dveh let uvoz ni bil pretirano previsok in da ni pričakovati, da bi se glede količine bistveno zmanjšal. Jako verjetno je sicer, da bodo cene importiranega blaga, posebno v slučaju, ako se naša valuta izboljša, padle. V tem slučaju pa bodo tudi cene našega blaga, ki ga izvažamo, padle, tako, da bi ostala naša trgovinska bilanca še vedno v istem razmerju pasivna.

Naša država pa ne bo dolgo časa vzdržala te ogromne pasivnosti. S čim naj plačamo dve milijardi dinarjev, ki jih dolgujemo inostranstvu? Mi nimamo v inostranstvu naloženega kapitala, da bi z obrestmi mogli kriti primanjkljaj, nimamo svetovnega parobrodstva, ki bi zaslužilo na stotine milijonov, kakor ga imajo Angleži in v poslednjih letih tudi Severna Amerika. Naši izseljenci bodo sicer — kakor upamo — svojem v domovini pošiljali znatne podpore, vendar te vsote ne bodo bistveno izboljšale trgovinske bilance. V početku smo rekli, da pričakujemo večje vsote od Entente na račun vojne odškodnine. V realni politiki pa ni možno računati s to postavko, ki je jako problematična.

Ako bi ostala naša trgovinska, oziroma plačilna bilanca taka kakor je bila do sedaj, je gospodarski polom najbrže neizogiben. Pot, ki jo gre Avstrija, bi čakala neizbežno tudi nas. Naša valuta bi vedno bolj padala, draginja rastla, in vsi drugi pojavi, ki jih vidimo v Avstriji, bi nastal tudi pri nas. Avstrijo je zadela ta usoda, ker jo je morala zadeti. Ona nima živil, nima surovin. Mi pa imamo. Skrbeti pa moramo, da bomo pokrili vsaj večji del uvoza z izvozom. Skrbeti moramo, da plačamo blago, ki ga uvažamo, zopet z blagom in ne na ta način, da ostanemo kupnino inostranstvu dolžni. Dokler se ne bo dvignil naš izvoz, je radikalno ozdravljenje naših gospodarskih prilik izključeno. Edino le z izvozom moremo korenito popraviti našo trgovinsko bilanco. Dokler bo izvoz za dve tretjini manjši kakor uvoz, ni misliti, da bi se naša valuta trajno poboljšala, ker je nobena druga postavka naše plačilne bilance ne more izboljšati. V izvozu je torej ključ našega gospodarstva.

Drugo vprašanje je, kateri predmeti naj se pri izvozu forsirajo, da ne bo naše domače gospodarstvo vsled forsiranega izvoza trpelo. Država mora regulirati izvoz v tem smislu, da se izvažajo predmeti, ki jih imamo preveč. To vprašanje tvori pa poglavje, ki bi se moralo posebej obdelati, kakor tvori najtežje vprašanje, kako in kdaj ustvariti lastno industrijo, ki bi izdelovala, kar sedaj uvažamo. Toda to je pridržano desetletjem za nami.

FRANCE WEBER:

Znanost in vera

Bistvo znanosti je brez dvoma v najtesnejšem stiku z bistvom spoznavanja; kdor goji znanost, goji spoznavanje, tako da sta znanost in spoznavanje medsebojna (korelativna) pojma, od katerih ne smemo nobenega puščati na stran, če naj ne izgubi tudi drugi vsak smisel. Iz istega razloga mora biti brezuspešna tudi vsaka psihološka analiza znanosti, ki noče biti obenem psihološka analiza spoznavanja samega, in to tem bolj, ker je spoznavanje samo kos naše duševnosti, t. j. doživljaj svoje vrste, ki spada že kot tak pod jurisdikcijo psihologije. Ker je ravno spoznavanje tudi le — doživljanje, čigar bistvo more torej dojeti nazadnje le psiholog, in ker bi brez tega doživljanja izginil iz sveta tudi pojav znanosti, mora vsaka analiza, ki hoče zadeti bistvo znanosti, biti prvotno in obenem psihološka analiza spoznavanja. S tem torej ne trdimo, da je dandanašnja znanost, kakor se kaže pred nami v obliki raznih znanstvenih institutov, korporacij, spisov itd., le doživljanje; trdim le, da izgine tudi ta dandanašnja znanost v prazen nič, ako odpadejo ona doživljanja, ki so kakor njen izvor in neprestani studenec tako njen najžlahtnejši cilj, spoznavanja.

Na čisto podobno razmerje pa trčimo takoj tudi pri veri; tudi ta razpade na eni strani v vero, kakor se kaže pred nami v raznih dandanašnjih verskih institutih, korporacijah, spisih itd., na drugi strani pa v svojevrstna doživljanja, ki jih dnevno doživljamo tudi izven vere v prvem pomenu besede, v verovanja (credere). Tudi tukaj je jasno, da bi vsaka vera v prvem smislu besede izginila takoj v prazen nič, ako ne mislimo ž njo vred na njen zadnji psihološki izvor, namreč verovanje kot svojevrsten doživljaj. Kdor je pripadnik gotove vere (v prvem zmislu besede), ta ipso facto obenem nekaj veruje (zdaj v drugem smislu besede), pripadniki istih ver isto, različnih ver različno verujejo, pri čemer velja na prvi pogled zakon, da izgube vse te vere v prvem, t. j. korporacijskem smislu besede vsak pomen brez tem veram odgovarjajočih ver v drugem, t. j. psihološkem smislu besede, torej brez verovanj kot svojevrstnih doživljanj. Iz tega pa takoj sledi, da mora tudi vsaka analiza, ki hoče dojeti najgloblje bistvo vere, biti prvotno in obenem analiza verovanja kot svojevrstnega doživljanja; tudi vprašanje po bistvu vere je eminentno psihološko vprašanje.

S temi metodičnimi vidiki je pa vsaj v principu rešeno tudi vprašanje po razmerju med znanostjo in vero. Če veljajo naše ločitve:

znanost-spoznavanje in vera-verovanje, in če se zrcali zadnje bistvo znanosti v spoznavanju, zadnje bistvo vere pa v verovanju, tedaj je jasno, da bo vprašanje po razmerju med znanostjo in vero vsaj ekvivalentno z vprašanjem po razmerju med spoznavanjem in verovanjem, torej zopet z zgolj psihološkim vprašanjem. Ravno zato, ker je življenski živec znanosti in vere v kateremkoli drugem smislu besede nazadnje le spoznavanje na eni in verovanje na drugi strani, torej dvojje karakterističnih kosov naše duševnosti, se morajo izkazati vse psihološke difference med tema dvema doživljajema fundamentalnega pomena za vsako pravilno določanje bistvenega razmerja med znanostjo in vero tudi v kateremkoli drugem, recimo nepsihološkem smislu besede.

A. Bistvo spoznavanja

Da je vsako spoznavanje kot doživljaj v svojem najširšem bistvu neka misel, tega mi tukaj pač ni treba natančneje razvijati. Da ne zasluži vsaka misel ime spoznavanja, o tem sam ne dvomim; da pa vsakdo tedaj in v toliko, kadar in v kolikor nekaj *s p o z n a v a*, nekaj misli, je jasno. Spoznavanja so torej misli in nastane le vprašanje, kako naj ločimo misli, ko so obenem spoznavanja, od vseh drugih misli. V tem stiku pa se izkaže važen sledeči preudarek. Jaz morem neštetokrat misliti n. pr., da sem milijonar, da nisem teoretik, da sem Francoz, a nisem Slovenec itd., t. j. neštetokrat morem doživljati misli, ki jim nikdar ne bom pripisoval značaja katerihkoli «prepričanj». Mi imamo torej misli brez vsakega prepričanja in življenje nas uči, da so tudi misli te vrste večjega pomena, nego bi to mogel kdo misliti le na podlagi zgorajšnjih primerov. Saj sloni n. pr. tudi razumevanje vsakega romana, novele, drame itd. nazadnje na doživljanju takih misli brez prepričanja. (Čitajoč roman, mislim, da se to in ono dogaja, a brez prepričanja: drugače bi ne čital «romana», temveč n. pr. kako biografijo.) Če imenujemo v svrhu lažjega izraževanja te misli brez vsakega prepričanja *d o p u s t i t v e*, je pač na prvi pogled jasno, da spoznavanje ni dopustitev. Kadar in v kolikor spoznam, da se premika zemlja okrog solnca, da padajo telesa na tla, da $2 \times 2 = 4$ itd., tedaj in v toliko sem o vsem tem ipso facto tudi prepričan: spoznavanje je torej misel s prepričanjem, trditev. Tudi s tem pa še ni rešeno naše glavno vprašanje, ker imamo vendar nešteto trditve, ki jim nikakor ne pripada značaj «spoznavanja»; tu je treba le misliti na naravnost maksimalno prepričanje n. pr. neomikanca, da pomeni nesrečo, stopiti z levo nogo iz postelje, da oznanja glas go-

točili ptičev smrt, da pomeni zvonjenje v levem ušesu denarni uspeh itd. Vse te in slične trditve morejo biti misli z maksimalnim prepričanjem, spoznavanja gotovo niso. Sicer pa je treba misliti le na vse dandanašnje »stranke«, katerih zastopniki so vsaj v najboljšem slučaju gotovo maksimalno prepričani o napačnosti mnenja svojih nasprotnikov; jasno pa je, da vsaj vsa ta nasprotujoča si prepričanja ne morejo biti spoznavanja: nasprotujočih si spoznavanj ni! Naše vprašanje po bistvu spoznavanja bo torej šele tedaj vsaj v principu rešeno, če se nam posreči, najti take znake, ki ločijo neko trditev kot spoznavanje od vseh ostalih trditev.

Če razpadejo, kakor smo videli, vse misli v dopustitve in trditve, t. j. v misli brez prepričanja in v misli z večjim ali manjšim prepričanjem, tedaj se vsiljuje samo ob sebi vprašanje, od kod izvira v danem slučaju prepričanje kot posebna komponenta katerekoli misli. Takih izvorov je v zgolj psihološkem pogledu, če se ne motim, celokupno le dvojje: prepričanje kot posebna komponenta neke misli izvira ali iz dotične misli same, oziroma vsaj še iz vseh onih posebnih doživljajev, ki so za dotično misel obligatorično potrebni kot njene »psihološke podlage«, — ali pa iz docela drugih faktorjev, ki nimajo na sebi nič opraviti ne z dotično mislijo samo, ne z njenimi obligatoričnimi podlagami. Takih drugih faktorjev pa je celokupno troje: a) ponavljanje, b) čustvena stran in c) sugestivna moč drugih oseb. Te fundamentalne psihološke razlike med temi in onimi prepričanji naj pojasnijo ti-le primeri. Nihče ne bo menil, da je za spoznavanje faktov kakor: telesa padajo na tla, $2 \times 2 = 4$, trikotnik meri 180° itd. v principu potrebno kako ponavljanje dotičnih misli samih ali pa kakšna čustvena posebnost dotičnega subjekta ali pa končno kakšno sugestivno vplivanje od strani drugih oseb; vsa ta in slična prepričanja izvirajo nasprotno ali neposredno iz dotične misli same — to velja za spoznavanje kakor $2 \times 2 = 4$, trikotnik meri 180° , celota je večja kot del itd., radi česar so vsa taka spoznavanja že v principu neodvisna od vsake »izkušnje« — ali pa vsaj iz vseh obligatoričnih podlag teh misli, — to velja za spoznavanja kakor: telesa padajo na tla, toplota raztega kovino itd., radi česar so spoznavanja te vrste vezana ravno na »izkušnjo« (opazovanje, eksperiment). Na prvi pogled se vidi bistvena razlika, ki vlada med dosedaj orisanimi mislimi s prepričanjem in drugimi takimi mislimi (trditvami), kojih prepričanja izvirajo le z enega izmed gori navedenih drugih treh faktorjev. Semkaj spadajo prvič enostranski nazori oseb, ki se bodisi po poklicu bodisi radi drugih odnošajev nahajajo neprestano v enem in istem duševnem milijeju, oka-

menelo, vsakemu preobratu upirajoče se mišljenje starih ljudi itd.: le vedno ponavljanje nekih misli kot tako je dalo in daje tukaj tem mislim značaj vedno večjega prepričanja, ki se že iz tega razloga ne more imenovati »spoznavanje«. Drugič pa spadajo semkaj vsa ona nešteta prepričanja, ki so jih rodila in rodijo le najraznejše človeške želje in strasti: človek postane kaj hitro prepričan o tem, o čemer bi rad bil prepričan. Le na tej psihološki zakonitosti slone vse zgodovinske polovičarske rešitve takih problemov, ki so v tesni zvezi s čustveno stranjo človeka: te in take rešitve je naravnost diktirala le ta čustvena stran, stoječa na sebi popolnoma izven dotičnih misli samih. Sicer pa doživljajo prepričanja te vrste tudi najraznejši dandanašnji »strankarji«, ki jim je vse ležeče na njihovi stranki in ki le zato postajajo nazadnje tudi prepričani o pravilnosvti vseh onih nazorov in »programov«, ki so za dotično stranko življenskega pomena. V istem smislu more postati n. pr. tudi mati maksimalno prepričana o talentih svojega otroka, in naj je ta otrok de facto še tak bebec: prepričana je o teh talentih, ker jih svojemu otroku želi! Tudi tukaj se vidi na prvi pogled dvojje: namreč da trditve te vrste same po sebi niso spoznavanja in da izvira vzporedno s tem tudi tukaj prepričanje kot posebna komponenta dotičnih misli le iz tem mislim na sebi tuje čustvene strani njihovega subjekta, ne pa iz teh misli, oziroma njihovih obligatoričnih podlag samih. Končno pa spadajo semkaj vsa ona prepričanja, ki jih je človek doživljal in jih še doživlja le pod vplivom drugih, recimo, markantnih osebnosti. V tem smislu so postajale in postajajo mase prepričane o naukih bivših in sodobnih »prerokov«, v tem zmislu nam malone vsako občevanje z drugimi osebami predružačuje naša prepričanja, jemlje tla starim, rodi nova itd. Seveda je tudi tukaj reči, da ne zasluži ime spoznavanja nobena misel, ki dobavlja komponentno prepričanje le na podlagih takih sugestivnih odnošajev; vzporedno s tem velja tudi tukaj, da ne izvira prepričanje take misli ne iz te misli same, ne iz njenih neobhodnih psiholoških podlag, temveč le iz tej misli na sebi tujega faktorja »sugestije«.

S tem sem tudi primeroma navedel najvažnejše tipe takih trditev (misli s prepričanjem), ki kot take niso nobena »spoznavanja«. Vse te trditve imajo torej to skupno stran, da ona njihova komponenta, po kateri se ravno razlikujejo od misli brez prepričanja, t. j. od dopustitev, namreč prepričanje ne izvira ne iz teh misli samih in tudi ne iz njihovih neobhodnih psiholoških podlag, temveč iz drugih in torej nemiselnih faktorjev (ponavljanje, čustvena stran,

sugestija). Vsakdo more sam podrobneje izvesti, da visi le na takih nemiselnih faktorjih tudi vse «vraže» in «babjeverstvo», oziroma tudi vsa tozadevna prepričanja. V nasprotju s tem smo pa gori ravno o vseh onih trditvah, ki zaslužijo ime spoznavanja, morali reči, da izvira tukaj prepričanje kot posebna komponenta dotičnih celokupnih misli le iz teh misli samih, oziroma vsaj iz neobhodnih psiholoških podlag teh misli. To nam pa omogoča točno opredelitev vseh trditev, ki so spoznavanja, napram vsem trditvam, ki kot take ne zaslužijo tega imena. Spoznavanja so misli, in sicer misli s prepričanjem; ker izvira tukaj prepričanje le iz teh misli samih, oziroma vsaj iz njihovih neobhodnih podlag, so le avtonomna prepričanja, t. j. prepričanja, ki slone le na miselnih faktorjih. Vse druge trditve so sicer tudi misli s prepričanjem, ki pa izvira tukaj iz drugotnih, nemiselnih faktorjev; te trditve morem zato z dobrim smislom imenovati heteronomna prepričanja. Moja definicija spoznavanja se torej glasi: spoznavanja so (miselno) avtonomna, vse druge trditve pa (miselno) heteronomna prepričanja.

B. Bistvo verovanja. — Znanost in vera, oziroma njuno medsebojno razmerje.

Na prvi pogled je jasno, da tudi tisti, ki nekaj «verjame», ipso facto nekaj «misli». Kakor z vsako mislijo vselej mislim, da nekaj je ali ni, da je nekaj tako in tako ali ni tako in tako, da je nekaj «zato» in «zato» ali da ni nekaj «zato» in «zato» itd., tako tudi z vsakim verovanjem vselej verujem, da nekaj je ali ni, da je nekaj tako in tako ali ni tako in tako itd. Tudi verovati se torej ne pravi nič drugega nego misliti, tudi vsako verovanje je v svojem zadnjem psihološkem jedru neka misel, tako da nastane le še vprašanje, kateri znaki ločijo misel, ki zasluži ime verovanja, od vseh drugih, nam deloma že znanih misli. V tem stiku se zopet izkaže pomembna naša zgorajšnja ločitev med mislimi brez prepričanja in mislimi s prepričanjem, t. j. med dopustitvami in trditvami. Saj se vendar takoj vidi, da je tudi vsako verovanje le misel s prepričanjem; nekaj verjeti se nikakor ne pravi nekaj le brez vsakega prepričanja misliti. Kadar in v kolikor nekdo «veruje», n. pr. da je bog, da je bog troedin itd., tedaj in toliko je o vsem tem ipso facto tudi prepričan, tedaj in v toliko si vsega tega nikakor ne misli le na oni fiktiven način, ki je lasten n. pr. moji misli: jaz (ki nisem bogat) sem milijonar, jaz (akademski učitelj) sem minister, ali pa misli milijonarja ali ministra: jaz (= milijonar) sem berač, jaz (= minister)

sem kurjač itd. Tudi verovati se pravi torej prepričan biti, nekaj verjeti, o tem nečem prepričan biti, tudi verovanje je misel s prepričanjem, tudi vsako verovanje je torej neka trditev in ne le dopustitev. Z ozirom na glavni namen te razprave preostane potemtakem zdaj le vprašanje, v čem se razlikujejo vse trditve, ki so verovanja, od vseh onih trditev, ki smo jih bili gori morali označiti kot spoznavanja. Če veljajo naša zgorajšnja izvajanja, tikajoča se bistva spoznavanja, je pa to vprašanje vsaj v principu že rešeno. Spoznavanje se nam je gori bilo izkazalo kot avtonomno, vsaka druga trditev pa kot heteronomno prepričanje, iz česar zdaj neposredno sledi, da je tudi vsako verovanje po svojem bistvu le heteronomno prepričanje. Kdor to zanika, tega opozarjam na to, da smo tudi verovanje morali določiti kot trditev, t.j. kot misel s prepričanjem, tako da nastane le prašanje, ali je to «versko» prepričanje avtonomno ali heteronomno prepričanje: *tertium non datur*. Če bi tudi verovanje po svojem bistvu bilo avtonomno prepričanje, tedaj bi v smislu zgorajšnjih izvajanj tudi vsako «verovanje» (*credere*) moralo biti — «spoznavanje» (*cognoscere*). Da pa verovanje kot tako ni spoznavanje, je na prvi pogled razvidno: V kolikor le «verujem», da je bog, da me čaka po smrti plačilo ali kazen, v toliko vsega tega še ne «spoznam»; moje tozadevno verovanje more kazati maksimalno stopnjo, a ne preide in ne more preiti nikdar v «spoznavanje», dokler ostane le — verovanje. Morda kdaj kdo «dokaže», da eksistira bog, da nas čaka po smrti plačilo ali kazen itd.; v tem hipu bi pa nujno tudi prenehalo vsako «verovanje» takih in sličnih tez, ker bi v tem hipu temu verovanju sledilo — spoznavanje teh tez. Da, ta bistvena razlika med spoznavanjem in verovanjem je tako globoka, da jo volens nolens mora priznati in de facto priznava tudi vsaka pozitivna konfesija. Ali kako si naj drugače tolmačim nauk teh konfesij, da ravna za služnostisti, ki močno in neomahljivo veruje, dočim bi vsaka zadevna «zasluga» morala odpasti, če bi se vse dotične skrivnosti dale itak tudi «spoznati». Ali kako si naj drugače tolmačim dejstvo, da hrani vsaka konfesija svoje specifične nauke kot nad vse dragocene «svetinje» in «zaklade», do katerih vede človeka — nekako brez ozira na njegov intelektualni razvoj — le posebna «milost»; to se z ozirom na naše vprašanje vendar nič drugega ne pravi, nego da specifični nauki katerekoli konfesije ravno v smislu te konfesije niso objekti spoznavanja, (ker bi se v obratnem slučaju za pripadnost k tej ali oni konfesiji že v principu mogel zahtevati le izvesten intelektualni razvoj dotičnika), temveč le objekti — verovanja. Z vsem tem pa seveda nikakor ne trdim,

da bi se zastopniki katerekoli konfesije kot taki ne mogli posluževati tudi najpoštenejšega «dokazovanja», t. j. spoznavanja v našem smislu besede; srednjeveška in moderna školastika je najboljši primer za znanost, ki stoji principijelno v službi vere in ki je vendar donesla in še donša — to zanikajo dandanes le še oni «kulturni bojovníki», ki so se «znanosti» učili iz brošur za dva predvojna franka — obilo sadu tudi za moderno znanstveno mišljenje, stoječe v principu izven vseh versko-konfesijskih teoremov. Toda pri vsem tem velja, če se ne motim, sledeče: Kadar in v kolikor kdorkoli, bodisi vernik, bodisi nevernik, nekaj v resnici dokaže, v tem hipu preneha to biti objekt verovanja, ker postane v istem hipu že objekt — spoznavanja. Na tem stališču mora stati in de facto stoji tudi n. pr. omenjena školastika sama, v kolikor namreč loči med «naravnimi» in «nadnaravnimi resnicami», trdeč o prvih, da se dajo spoznati, o drugih pa, da se kot take sicer ne dajo dokazati (torej tudi ne spoznati), da pa jih mora vernik tem bolj verovati. Tudi noben zastopnik katerekoli konfesije mi torej ne more oporekati, če sklenem, da je vsako verovanje kot svojevrstno doživljanje sicer tudi neka trditev, tudi neka misel s prepričanjem, toda nobeno spoznavanje, nobeno avtonomno, temveč le heteronomno prepričanje. Da, ta bistvena razlika med spoznavanjem in verovanjem tvori naravnost življenski živec vsake konfesije: kakor hitro bi kdo vse «verske» skrivnosti neke konfesije znanstveno bodisi dokazal bodisi ovrgel, v tem hipu bi dotična «konfesija» kot taka morala izginiti, ker bi v obojem slučaju padla le v področje — znanosti, spoznavanja, vsaj za vse one osebe, ki so zmožne — spoznavanja.

Če je tudi verovanje po svojem psihološkem bistvu heteronomno prepričanje, t. j. miselni kompleks, čigar prepričanje ne izvira iz tega kompleksa samega, temveč iz drugotnih nemiselnih faktorjev, tedaj je jasno, da se tudi le-ti faktorji v svojem bistvu ne morejo razlikovati od onih, katere smo bili našli že gori pri vsaki trditvi sploh, ki kot taka še ni spoznavanje. Tudi vsako «versko» prepričanje kot tako izvira v smislu iste psihološke zakonitosti nazadnje le a) iz opetovanega ponavljanja dotičnih misli, b) iz lastne čustvene strani, v kolikor ne tvori le-ta neobhodno podlago dotičnih misli samih, c) iz sugestivnih vplivov od strani drugih oseb, oziroma seveda iz vseh treh faktorjev skupaj. In v resnici velja vse to dobesedno o vsakem verskem prepričanju kot takem. Od mladih nog sliši človek doma, v šoli in cerkvi nauke konfesije, ki ga je takoj pri rojstvu sprejela za svojega člana: ni dvoma, da to vedno ponavljanje nekih misli že kot tako bistveno pospešuje oni proces, ki pretvarja te misli končno v trdna prepričanja. Od mladih

nog sliši isti človek te nauke od strani oseb, ki so zanj iz najraznejših drugih vidikov brezdvomne »avtoritete« (starši, učitelji, duhovniki itd.): ni dvoma, da pretvarja že *sugestivna moč*, izhajajoča iz teh oseb, misli, ki jih naš človek od njih sliši, v lastna prepričanja. Od mladih nog prinese človek s seboj poleg sposobnosti nižjega (zaznavnega) in višjega (umskega) mišljenja tudi sposobnost čustvovanja in stremljenja, ki se z mišljenjem le v najredkejših slučajih harmonično krije, navadno pa ga, kakor znano, naravnost absolutistično vodi in vlada, tako da postaja človek neopaženo prekmalu o vsem tem prepričan, o čemer bi rad bil prepričan: ni dvoma, da pretvarja v prvi in zadnji vrsti ravno ta *čustvena stran* v najtrdnjša prepričanja vse take verske nauke, ki bi — *salva veritate* — omenjeni čustveni strani mogle dati tudi miselno oporo (individualno življenje po smrti, plačilo na »onem svetu«, absolutna razlika med človekom in živalijo itd.). Razume se, da ne vplivajo ti faktorji vsak zase, temveč skupno; v tej skupnosti jim pa pripada ona velikanska sila, ki je najrazličnejše konfesije držala na površju skozi cela stoletja in ki malone izključuje možnost tudi kake še tako oddaljene nekonfesijske bodočnosti. Naloga pravega znanstvenika pri vsem tem ni ta, da se v kateremkoli smislu »bori« proti tej sili, temveč da jo psihološko razumeva in to razumevanje širi. Le v tem smislu se naj razume moj izsledek, da je torej tudi vsako verovanje kot tako le heteronomno, t. j. na nemiselnih faktorjih sloneče prepričanje, ali kratko: »verovanje« je v svojem najglobljem, t. j. psihološkem jedru sicer tudi »prepričanje«, toda v principu nobeno »spoznavanje«.

Vsa ta izvajanja o bistvu spoznavanja in verovanja mi pa omogočajo, da določim točno tudi bistvo »znanosti« in »vere« v uvodoma omenjenem širšem, recimo korporacijskem smislu besede kakor tudi njuno medsebojno razmerje. Ker se v znanosti, kakor že vemo, goji na sistematičen način spoznavanja, v veri pa verovanje in ker je vse drugo (korporacije, instituti, družbe, cerkve itd.) na prvi pogled za notranje bistvo znanosti in vere le zunanjega, recimo tehnično dodatnega pomena, se mora moja definicija znanosti in vere glasiti: *znanost je organičen sestav spoznavanj, t. j. avtonomnih, vera pa organičen sestav verovanj, t. j. heteronomnih prepričanj*. Iz tega bistva znanosti in vere pa sledi, da vlada in mora vladati med znanostjo in vero sledeče razmerje:

1.) Idejni antagonizem, ki se ne sme zamenjavati s kakim »kulturnobojnim« klevetanjem, temveč čigar bistvo leži v tem, da mora

znanost svoje najvišje načelo iskati le v avtonomiji mišljenja, dočim more vera kot taka biti le miselno-heteronomnega značaja. Zdaj je umljivo, zakaj se vsakemu pravemu znanstveniku instinktivno mora zdeti in se tudi zdi nekako «sumljivo» vse, kar je le «versko», vsakemu pravemu verniku pa ravno tako «sumljivo» vse, kar je «le» «znanstveno». Stari in moderni «kulturni boj» je pa le empirično-poulična plat tega idejnega antagonizma.

2.) Principijelna idejna odvisnost vere od znanosti, ki se zopet ne sme zamenjavati z mnenjem često plitkih prosvetašev 18. stoletja in njihovih dandanašnjih često še plitkejših naslednikov, da je naloga znanosti, «dati takoj točen odgovor na vsako pametno vprašanje». Tudi celokupna dandanašnja znanost še ne more dati nobenega odgovora na nebroj «najpametnejših» vprašanj, česar se ravno vsak pravi znanstvenik sam najbolje zaveda. Toda kar je ta znanost dognala dosedaj in kar še bo dognala, vse to je v smislu zgorajšnjih izvajanj dognala in bo dognala na avtonomni način, na način torej, ki se mu načeloma mora podvreči vsak drugi način mišljenja. Ravno iz našega razlikovanja med spoznavanjem in verovanjem, oziroma med znanostjo in vero, sledi zdaj z analitično jasnostjo, da je ničevo vsako verovanje, ki bi nasprotovalo kateremukoli spoznavanju, ker je vendar jasno, da ne gre gojiti heteronomije mišljenja na račun njegove avtonomije. S tem izsledkom se strinja tudi zgodovina n. pr. krščanske vere, ki kaže, kako je ta vera skušala in še skuša izkazati vsaj skladnost z znanostjo. Izrečno pripomnim, da mora sploh vsaka vera že v principu vsaj stati na stališču, da njeni nauki ne nasprotujejo katerimkoli rezultatom eksaktne znanosti, ker bi si drugače sama podpisala svojo smrtno obsodbo. Mislim, da tudi ni razsodnega vernika, ki bi se s tem ne strinjal. Ker pa vse to za znanost očitvidno ne velja, t. j. ker je na prvi pogled jasno, da mora znanost v principu slediti le sebi, t. j. le svojemu predmetu (objektu) in se posluževati le svojih metod, ni dvoma, da je v tem idejnem smislu odvisna vera od znanosti in ne narobe. Bistvo te odvisnosti leži torej v tem, da je za vsako pravo znanost v načelu vse eno, ali ona nasprotuje kaki veri ali ne, da pa je naravnost življenskega pomena za vsako vero vprašanje, ali soglaša z znanostjo ali ne. Iz te idejne odvisnosti pa sledi samo ob sebi

3.) da je znanost napram katerikoli veri kulturno nadrejena.

Listek

ANDREJ DRUŠKOVIĆ:

Beograd

Večkrat sem se že vozil v Beograd z znanci iz Ljubljane in Zagreba. Ko smo se prerili skozi gnečo pred kolodvorom, oprostili ponujajočih se nosačev ter izvoščkov in stopali po kaldrmi navzgor proti «Moskvi», sem skoraj vedno slišal od njih isto sodbo: «Balkan». Mnogo jih je, ki se tega vtisa ne morejo osvoboditi in vidijo balkanstvo v vsem, kar se jim zdi drugače kot doma: V marčijaličnem žandaru na oglu, v familijarnih služiteljih po ministrstvih, v skromnih uradih, birokratični počasnosti doli do negotinca pri «Treh šeširih». Drugega navadno ne vidijo, ali pa nočejo videti, ker se ne ujema z njihovo prvotno prezirljivo sodbo. Žalibog, da prišleci od «preko» te svoje sodbe ne zadrže zase, ampak jo molijo vsakemu Srbijancu pod nos, češ, da je «pri nas» v Sloveniji ali na Hrvatskem vse bolje, modernейše, bolj «evropejsko». Srb — itak molčeče narave — molči in si misli svoje. Seveda se mu ne priporočamo s takšno pre nagljeno kritiko.

Ta kritika je povrh *smešna*: Ne pozabimo, da se bahamo mi Slovenci in Hrvati ponajveč z drobtinami, ki so nam odpadle ali ki smo jih vzeli od mize bogate nemške kulture in državnih institucij, naš lastni narodni prispevek, ki ga seveda ne tajim, je razmeroma jako skromen. Kar pa vidiš v Beogradu, to je lastno, domače, priborjeno in ne poklonjeno. Drugače je kot pri nas, ravno ker je domače, pri nas pa tuje, — nemško. Ta kritika je tudi *krivična*, ker ceni samo zunanost in ne vidi jedra, ne vidi borb in bojev, ki so dovele Beograd in Srbijo do tega, kar je danes. Ne spodtikajmo se ob malih beograjskih hišicah; res je, da dajejo Beogradu sliko velike vasi; pa Beograd je mesto kmetov, ki so prišli okoli leta 1850. v mesto, kjer prej pod Turki sploh živeti niso *smeli*. V starem Beogradu, nad katerim je vihrala zastava s polumesecem, pravoslavni Srb stanovati ni *smel*! Takrat je segal Beograd približno od trdnjave do današnjega «Kolarca» in okrog Kalimegdana do Save in Donave. Turški vojak je stražil «kapije», da je ne prestopi «džaur». Razen Turkov so živeli v mestu še španjolski židje, Grki in Cincari. Šele po osvoboditvi Beograda so dohajali Srbi v mesto, kmetje iz okolice, ki so postali uradniki, trgovci, oficirji in si sezidali hišice z malim vrtom, kakor so že bili navajeni v selu. Navajeni širini, so hoteli vsak svojo hišo, široke ceste, pred hišo nekaj zelenega. Odtod drevored skoro v vsaki beograjski ulici. Če pa si ogledamo te hišice od znotraj, smo presenečeni, kako udobno so urejene. Srbu je hiša svet; to opaziš posebno zvečer, ko najdeš po kavarnah in gostilnah skoro samo tujce. Še bolj velja to za Srbkinjo. Malo jo vidiš na ulici, celo promenada je že nekaj, kar se spodobi samo za prosti svet. Dobra je gospodinja in žena, ker ve, kako to Srb ceni. Rodbinsko življenje je mnogo intenzivnejše nego pri nas. V mnogih rodbinah obstoji še danes navada, da žive oče in mati s hčerko in zetom ali sinom in snaho v skupnem gospodarstvu. Vezi med posameznimi člani rodbine so jako močne; sorodniki se

često obiskujejo, tako da so skoraj vsak dan pri enem ali drugemu vsi v gosteh. Duh stare zadruga še živi v srbski rodbini, jo veže in jači. Odtod srbska moč, srbski patrijotizem, srbska vzajemnost, ki je Srbu ohranila narodno zavest pet stoletij in ga osvobodila jarma, ki je bil krutejši, kakor ga je nosil katerisibodi narod. Po rodbinah in občinah strnjena Srbija je negovala spomine na svojo sijajno preteklost, medsebojna pomoč jo je branila pred Osmanom. Patriarhalna disciplina, ki je vladala v rodbini in zadrugi, je nadomeščala upravo, ki je turški režim sploh poznal ni. Turški mogotci od age do paše so v svojih okrajih pobirali davke in desetine, vzdrževali s svojimi «nizami» po mestih in večjih trgih javno sigurnost — s tem pa je bila njihova upravna naloga končana. Pravoslavni Srb je bil skoraj brezpraven; v ravnini in po dolinah tlačan age, po gorah, kamor je Turek redko zašel, malo prostejši, svoboden samo kot hajduk.

Ko si je Srb izbojeval svobodo, je prevzel tudi ustavo zapadnih dežel. Razdelil si je državo v srece in okruge, dobil je uradništvo in policijo. A to so bile institucije, ki jih ni umel in ki so mu bile nekaj tujega. Navajen je bil, da si pomaga sam v okviru zadruga in vasi. Od državne uprave ni nič pričakoval in nič zahteval, njegova prošlost ga je vzgojila do samouprave. Od tod njegova brezbriznost do birokracije, ki jo smatra samo za neko potrebno zlo, prepričan, da mu država itak ne more dosti pomagati. Srb je kmet; vreme, dež in toča so od državne uprave neodvisni. Glavno, na kar polaga važnost, je, da ga država brani pred zunanjim sovražnikom, da mu nudi možnost izobrazbe in mu zasigura svobodo materialnega razvoja. Značilno je, da je bilo prvo ministrstvo, ki je bilo osnovano po osvoboditvi, ministrstvo *prosvete*. Posebnega družabnega ugleda uradnik v Srbiji nikdar užival ni, tako da med uradništvom ne smemo iskati elite naroda. Že zunanja skromnost uradov kaže, da tu ne leži težišče države, kakor smo tega bili navajeni v Avstriji in Ogrski. Skromno je vse v Srbiji od kraljevega dvora do kočice težaka, ki živi ob čevabčičih in luku — država priborjena s krvjo in ponižanjem in potrpežljivostjo, ki je nam «prečanom» včasih nerazumljiva, ki se je je pa Srb naučil v stoletjih svojega suženjstva. Ve, da se država ne zida preko noči, da treba polagati kamen na kamen. Počasi a sigurno gre proti svojemu cilju, sem in tja po ovinkih, ker bi mu sicer sovražnik prestregel pot, a cilja ne izgubi iz oči. Srb nima živcev, zato je toliko premišljenejši, dalekovidnejši, zrelejši od nas, ki vsak dan parkrat obupavamo. Zgodovina je vzgajala v Srbiji državnike, ki so doveli domovino skozi nešteto katastrof do slave in moči. Volja do države in ž njo spojena vztrajnost kvalificirata Srba v najzavednejšega in najzrelejšega državljana.

Da, ona potrpežljivost in požrtvovalnost, ki se pri nas obsoja kot orientalni fatalizem in «balkanstvo», so največje *vrline* srbstva in *šola*, v katero moramo hoditi mi «prečani», če hočemo postati Srbom istovredni. Res je, da imamo tudi mi prednosti: gibčnost, podjetnost, morda tudi nekoliko večjo solidnost, ki bodo, spojene s srbsko premišljenostjo in resnostjo, ustvarile nov narodni mentalitet, ki bo temelj naši mladi državi. A zavedati se moramo, da smo sicer v mnogem pred njimi, v mnogem pa daleč zadaj. Če bi si «prečan», ki viha nos nad kaldrmo in nizkimi hišami Beograda, malo ogledal velike beograjske knjižarne in bogate domače biblioteke, če bi vprašal v Parizu po

glasu, ki ga uživajo tam moške kakor Skerlić, Cvijić, Mišić, Jovanović, če bi počel zahajati v beograjsko meščansko družbo in našel isto kulturo družabnega življenja, ki jo je poznal iz Dunaja, a brez dunajske moralne gnilobe, bi moral precej revidirati svojo sodbo o beograjskem balkanstvu in o svoji višji vrednosti.

Pregled

Zunanja politika

PARIŠKA KONFERENCA PREMIJEJEV. — NEMČIJA. — POMOC AVSTRIJI.

Pariška predsedniška konferenca se ni pečala z iztočnim vprašanjem, ker je jedva za enkrat rešila nemško. Nemčija mora iz naslova obnove in povračila vojne škode (réparation) plačati antanti 42 letnih obrokov po tri milijarde zlatih mark v prvih petih letih, po šest milijard zlatih mark v nadaljnjih šestih letih in po sedem milijard zlatih mark vsako nadaljnje leto. Vrh tega bo morala plačevati neenake letne obroke, ki se bodo ravnali po prosperiteti nemške industrije in zunanje trgovine, in sicer tako, da se bo pobirala taksa od 10 do 15 odstotkov od nemškega izvoza. Ta taksa se bo stekala v blagajne reparacijske komisije. Za brzo storjena nemška plačila se eskontira Nemčiji popust do 8 odstotkov. Ententa računa, da bo na ta način izsilila iz Nemčije okrog 120 do 150 milijard zlatih mark. Vrhutega so si zavezniki z odstotno takso na izvoz zagotovili obrambo proti eventualnemu nemškemu dumpingu, t.j. poizkusu, da bi Nemčija preplavljala zavezniški trg z cenejšimi proizvodi. Glede Avstrije ministrska konferenca ni zaključila drugega, nego da jej zasebni kapital priskoči na pomoč. Francoski kapitalisti se posvetujejo o projektu zasebne družbe, ki naj bi pomagala Avstriji, in koje kapital naj bi znašal najprej 200 milijonov frankov. Ali bo takšna pomoč učinkovita, je negotovo, in vprašanje združitve Avstrije z Nemčijo ostane na dnevnem redu.

Avstrijski oficijelni in merodajni gospodarski krogi so se vdali prepričanju, da Avstrija iz lastne moči ne more živeti in da mora, če ne dobi tuje pomoči, proklamirati bankerot ali

pa se združiti z Nemčijo. Avstrijski zastopniki v Parizu so zapretili ententi, da se Avstrija združi z Nemčijo, ako ji ententa ne priskoči z znatnim zneskom na pomoč. Tudi ententini člani reparacijske komisije na Dunaju so zastopali avstrijsko stališče. Angleški član komisije je celo predlagal, naj bi ententa prisilila Čehoslovaško in Jugoslavijo, da pomagata Avstriji, prva s premogom, druga z živili. Kakor povedano v poročilu o pariški konferenci, Avstrija ne dobi pomoči entente, pač pa od privatnega konsorcija, ki bi ji posodil namesto poznejših 200 milijonov dolarjev samo okrog 200 milijonov frankov. Pa tudi od tega denarja še ni prišel v Avstrijo niti en centime, in konsorcij interesentov še ni sestavljen. Francoska vlada je poslala na Dunaj finančnega strokovnjaka, ki naj prestudira avstrijske državne finance in avstrijsko narodno gospodarstvo. Avstro-ogrska banka še ni likvidirala. Izdala je za Avstrijo novih bankovcev za fantastično vsoto 30 milijard kron. Približno toliko znaša tudi deficit avstrijskih financ. Davčne datjave znašajo n.pr. za 1 milijon kron zaslužka celih 800.000 kron davka. Povišanje je torej skoraj nemogoče. Stavke se množe. Uradništvo zahteva neprestano povišanja, brez katerih ne more živeti, ki jih pa država ne more dati. Izgleda, da sta dani samo dve možnosti. Ali izdatna kreditna pomoč inozemstva, ali pa državni bankrot in združitev z Nemčijo, morda pa tudi socialna katastrofa.

IZTOČNO VPRAŠANJE.

V februarju se sestane v Londonu nova konferenca antantnih državnikov o iztočnem vprašanju. Gre za podporo Poljski, Rumuniji, Bolgariji, ruskim parobnim državam Estonski, Livonski, Finski itd. in za ureditev

držav, ki naj bi tvorile iztočni jez proti boljševizmu ter tako pomagale blokirati mednarodno opasni boljševiški sovjetski sistem.

V Rusiji traja državljanska vojna z nezmanjšano ljutostjo in z uporabo v praksi do vrhunca razvitih metod vojaškega in političnega terorja, ki ga izvršujejo vse v borbi se nahajajoče skupine. Borba med sovjetskimi in ukrajinskimi četami se nadaljuje ob Doncu in Dnjepru. Še nepotrjena poročila pravijo, da se tudi kazaški ataman Mahno blizu Krimu. Kijev je še v sovjetskih rokah. Slavni Bahmač, kjer so nekdanji češki legionarji pobili Nemce in Avstrijce, je zopet važna strategična točka, okrog koje se vrše sovjetsko-ukrajinski boji. Borba sovjetov z Ukrajino ima že imperijalističen značaj, ker se Ukrajina bori ne samo proti sovjetskemu sistemu, marveč tudi za svojo narodno samostalnost proti Velikorusom.

Še bolj se javlja imperijalistični značaj sovjetskih borb v nastopu Sovjetov proti zapadnim sosedom, zlasti Poljski in Rumuniji. Sovjetske čete se nahajajo na zimovanju v masah razporedene od finskega zaliva do Polesja. Poljska se pripravlja na vojaški odpor proti sovjetskemu napadu, istotako Rumunija, ki bo morda zapletena v vojno z boljševiško Rusijo za posest Besarabije.

Sovjetska vlada vrhutega grozi, da se bo uprla zasedbi Vilne po ententinih četah z vojaško silo. Dalje je zavarovala obalo Črnega morja z minami ter pošilja čete in vojni material na pomoč Turkom (Kemalistom) proti Grčiji, Perziji in Turkestanu.

Tudi v Mali Aziji se nadaljuje grško-turška vojna v zaledju Smirne. Poročila, ki prihajajo o tej vojni v javnost, so ravno tako nejasna in pomanjkljiva, kakor ona iz Rusije. Za gotovo sme veljati, da se Grkom ni posrečilo napredovanje do železnice iz Bruse v Ušak.

Povsem nejasno je, kako obnavljajo Sovjeti porabljeni vojni material. Nobenih podatkov ni o lastni produkciji in še manj o uvozu v blokirano Rusijo. Vendar pa izgleda, da imajo i sovjetska vlada i njeni različni nasprotniki vojnega materiala v izobilju in da se tudi ruska industrijalna produkcija obnavlja, četudi v zelo omejenem obsegu. Za gotovo sme veljati,

da dobiva sovjetska Rusija potom trgovine mnogo vojnega materiala preko Arhangeljske in pa po transsibirski železnici. Deloma plačuje z ostankom zlatega zaklada.

Kakor je ruska revolucija v ožjem zmislu besede morda največja kar jih je svetovnoznanih, tako je sodobna ruska državljanska vojna ena najkrvavejših, kar jih pozna zgodovina. O sovjetskem režimu je danes že mogoča sodba: Politična oligarhija, teror, propast komunizma, propast pretiranega državnega socializma, prvi postanki nove buržoazije, zametki socialne reforme.

Sovjetska vlada skuša stopiti v zvezo z Anglijo in Nemčijo. Tudi o teh poizkusih javnost ne ve dovoli točnega. Ruski zastopnik Krasin je prebival nekaj mesecev v Londonu in se pogajal z Angleži, odšel nato v Moskvo poročat, odšel zopet v London in se vrnil pred kratkim zopet v Moskvo. Ali se bodo pogajanja še nadaljevala, je javnosti prikrto.

O razmerju Nemčije napram Rusiji je govoril v parlamentu nemški zunanji minister Simons na interpelacijo poslanca Crispiana. Izjavil je, da je bila boljševiška revolucija trojna, namreč upor vojaka proti častniku, kmeta proti gospodarju veleposestniku, delavca proti delodajalcu; dalje, da je pod sovjetsko vlado armada postala oligarhično-aristokratska institucija, da delavski voditelji niso mogli izpolniti svojih obljub delavstvu in da je poljedelska produkcija Rusije znatno padla. Dalje je izjavil, da je transportni sistem Rusije v popolnem zlomu in da se državno socialistično gospodarstvo ni obneslo, zlasti pa da ni sposobno tvoriti podlage za gospodarske pogodbe Rusije z drugimi državami, ki gospodarijo še vedno na temelju zasebnega gospodarstva. Končno živahnejši stiki Rusije z Nemčijo niso mogoči, ker je Nemčija po mirovni pogodbi vezana na vse pogodbe, ki bi jih zavezniške države sklenile z Rusijo, in končno še ni urejeno vprašanje raznih držav, ki leže med Rusijo in Nemčijo, Nemčija je poslala v Rusijo poloficijoznega zastopnika, ki naj studira in naveže rusko-nemške stike pod pogojem, da se Rusija ne bo vmešavala v nemške notranje zadeve. Ruska poslanca Lovsovskega in Zinovjeva, ki sta prišla

NEGOTOVOST EVROPE.

na kongres nemških neodvisnih socialistov v Halle, je Nemčija morala izgnati zaradi njune agitacije, kakor svoječasno Karla Radka.

Amerika vzdržuje v Rusiji številno industrijalno misijo, ki dela brez ozira na politični razvoj. Sibirsko železnica služi rusko-ameriško-japonskemu prometu. O političnih razmerah Sibirije, zlasti iztočne, vemo sedaj manj kot lani. V Vladivostoku sede Američani in Japonci; izgleda, da je Semenov moral zapustiti transsibirsko progo in se umakniti na kitajsko mejo.

Iz sovjetske Rusije izhaja panislamska propaganda proti Angliji na azijskem jugu.

Italija poizkuša navezati pomembnejše gospodarske zveze z Rusijo, zlasti z jugom, vendar doslej brez znatnega vidnega uspeha. Vse udeležene države smatrajo svoje stike z Rusi več ali manj za gospodarske in diplomatske tajnosti.

RUSKA «KRNA KONSTITUANTA» V PARIZU.

Tri leta potem, ko so Ljeningovi rdeči gardisti razgnali prvo in doslej edino rusko razvoljeno konstituanto, se je sestalo v Parizu 33 njenih članov na zasedanje. Trudovik Kerenskij, kadet Miljukov, socialni revolucionar Avksentijev so zastopali na tej krni konstituenti ruskih «buržujskih» emigrantov težnje vse one Rusije, ki si želi rešitve izpod oligarhičnega jarma rdečega carja, kakor si je nekdanje želela rešitve izpod belega carja in kakor so člani Jugoslovanskega Odbora samozvani in kljub temu z dovoljno legitimacijo zastopali še neodrešeno Jugoslavijo v Parizu in Londonu, tako zastopa ruski «parlamentarni komitet» neodrešeno Rusijo na Montmartru. «Krna konstituanta» je izjavila jasno, da zastopa te neodrešene in da se ne smatra za ustavodajni zbor, ki bi hotel prejudicirati bodoči Rusiji na kakršenkoli način, marveč da hoče postati središče ruske nacionalne organizacije za granico v svrhu, da pripravi vse za bodoče osvobodjenje Rusije. Kakor proti bolševiški diktaturi, je ta zbor protestiral tudi proti blokadi Rusije s strani entente in proti eventualni intervenciji Rusija Rusom!

Dve leti sta prešli, odkar ni več vojne na zapadu Evrope. Evropska negotovost pa še traja. Jeseni 1919. je «pijanost zmage» diktirala pogodbe, ki so mnogo bolj vojne nego mirovne. Tej največji zmoti je sledila vrsta drugih. Ker se koncept ne strinja z realnostjo, je morala pomagati sila. Del zapadne Evrope je še vedno v orožju, da izsiljuje od ostalega dela Evrope dajatve, ki so tako ogromne, da človeški um ne more doumeti visokosti števil. Še manj možna se zdi izvršitev vseh teh pogojev, diktiranih v Bruslju, v Bulonji, v Spai, v Londonu, v San Remu, v Parizu, v Hytheu in kdo ve, kje še. Neizprosno zahtevku je vsakokrat sledila negotovost tam, kjer se je zdelo, da je treba orožje tudi res uporabljati. Izgledalo je že, da se nobeno vprašanje ne bo reševalo s silo, da so vse odločitve odgojene in da pride do revizije vseh pogodb, tem bolj, ker je od iztoka pričel odločen in opasen odpor proti zapadu.

Končno je vendar le v važnih zadevah zmagal zapadni imperializem. Amerika je odtegnila svojo pomoč in izjavila, da se ne udeležuje več evropskih zadev, da pa tudi ne nudi več pomoči. Potem je Italija prisilila Jugoslavijo v rapalsko pogodbo z grožnjo, da sicer aplicira londonski pakt, — in končno so zavezniki napram Nemčiji formulirali svoje zahtevke v številkah, ki so nedoumno visoke. Vojni duh, vojna mrzkost še živita in najbolj prosvetljeni možje se niso mogli oprostiti vezi starih predsodkov.

Nemčiji je napovedana gospodarska vojna. Višina zahtevane odškodnine je tolika, da mora uničiti vso produkcijo in držati vso generacijo v ubožtvu. Rusija je obdana z več ali manj trdim jezom. Carski generali so dobivali zaman podporo v orožju in novcu. Kaj sedaj? Komunistem je pokazal, da je absurden, vrgel je Rusijo v najhujšo bedo in najbolj ponižujočo sužnost ter imel doslej en sam viden, toda nikakor ne komunističen uspeh, ustvaril je v Rusiji srednjo kmetisko posest.

Glavni problem evropske bodočnosti ni obnova zapadne in srednje Ev-

rope, marveč obnova Rusije. Rusija mora videti, da se je zapadna Evropa odrekla blazni ideji, da vrne Rusiji carja ali pa da hoče Rusiji kot premagani zemlji dati nekakšno reparacijsko komisijo, ki jo bo upravljala kakor Nemčijo. Nekateri državniški entente so uvideli, da je treba Rusijo priznati, pa naj se razvija iz lastne moči. Toda niso še prodrli.

Turška, najmanjša med premaganimi, je prva formalno dosegla priznanje, da se bo njena mirovna pogodba revidirala. Dalje ko do tega priznanja še ni prišlo. Sedaj čaka zapad, kaj bo na Grškem. Konstantin — Venizelos? Kako naj se uredi Levanta? Ali samo v Mali Aziji ali tudi na južnoiztočnem Balkanu, ob Belem morju, v korist Bolgarom ali samo Turkom?

Dve leti se nahaja Evropa v premirju, ne pa v miru. Štirideset let smo se oboroževali, pet let morili, potem je propadel nemški sistem in z njim je broj malih narodov dosegel svojo svobodo in tlačeni iztok je strmoglavil v najkrvavejšo revolucijo, zapad pa je podedoval za Nemčijo program sile. Njemu sledi splošna evropska negotovost, združena z moralno bolehalovostjo, socialnimi krči, gospodarsko anemijo. Produkcija pada, kupna moč izginja. Ves svet vprašuje po cenah, valutah, blagu. Neznosni trmoglavosti zmagovalca je sledila obča negotovost. Evropa pričakuje novega oznanjenja in si želi novega Wilsona.

Jugoslovani imamo v svojih problemih v malem to, kar doživlja vsa Evropa. Noben svetovnih problemov nam ni prihranjen in mnoge moramo rešiti sami, mi, ki smo bili vajeni slepo stopicati ob roki dunajske tete, mnoge pa bomo reševali skupno z drugimi. Zdi se pa, da se tega ne zavedamo.

TOURS IN LIVORNO.

Še pred ustanovitvijo III. internacionale so se začele širiti njene ideje v zapadni Evropi. 5. septembra 1915. je pričela konferenca v Zimmerwaldu, ki je že očitala takozvanim «socialpatriotom» sokrivdo svetovne vojne. Na konferenci v Kientalu (aprila 1916.) so se pod vodstvom Ljenina pojavili Spartakovci. Ruska marčna revolucija 1917. je pospešila razvoj in gladko ločitev duhov. II. in-

ternacionala se prične gibati aktivnejše. Po premirju skliče januarja 1919. kongres v Lausanne za obnovo II. internacionale. Sklicanju sledi poziv boljševikov na spartakovce in dunajske komuniste za ustanovitev III. internacionale. V februarju 1919. se otvori v Bernu mednarodni delavski in socialistični kongres, mesec pozneje v Moskvi komunistični kongres. V Bernu so bile prvič zastopane Finska, Avstrija (nova), Češka, Ogrska, Letska, Estonska, Georgija, Armenija, Poljska. Jugoslavija je še čakala, kakor v vseh drugih zadevah, tako tudi v socialističnih. Od sotne so bile tudi Švica, Belgija, Romunija, Italija in Zedinjene države. Kongresu v Bernu je sledila koncem aprila 1919. konferenca v Amsterdamu, ki je iznova pričela s praktičnim organizacijskim delom II. internacionale. Sledilo je še več konferenc, med njimi je najvažnejša lucerna. II. internacionalo, zelo okrunjeno, vodi sedaj Renaudel, Longuet, Macdonald in Stuart Bunning.

Od marčnega kongresa 1919. v Moskvi se je zorganizirala III. internacionala, ki je pričela iskati pristašev po vsem svetu. III. internacionalo je poklical v življenje Ljening s svojimi pomočniki Losovskim, Zinovjevom itd., odkar je moral opustiti prvotno tezo boljševizma, da izbruhne v kratkem povsod svetovna revolucija. Takojšnja revolucija stopa v ozadje, aktualnejša je njena priprava in organizacija. Temu cilju služi III. internacionala, ki ni socialna, temveč revolucionarna tvorba, delavska samo v smislu dobesedno razumljene teroristične «diktature proletarijata». Vsi pristaši se morajo obvezati na čisto Ljeningovo doktrino in podpisati obveznih moskovskih 21 točk, ki jemljejo posamičnim nacionalnim organizacijam samostojnost in jih podvržejo diktatu moskovskega vodstva. Dvomi so prepovedani, dogma obvezna, direktna akcija dolžnost, kadar jo ukaže Moskva.

Cela vrsta socialističnih strank se je razcepila. Imamo takšne, ki so ostale v II. internacionali, druge, ki so pristopile III., in končno takšne, ki so izstopile iz II., ne da bi se priključile III. (Med njimi tudi jugoslovanska socialna demokracija po mariborski konferenci.) Te stranke skli-

cujejo mednarodno socialistično konferenco na Dunaj za 22. februar. Udeležene bodo stranke konference iz Berna (nemški neodvisni, ki so imeli pred kratkim svoj zbor v Halle, socialni demokrati Avstrije (F. Adler-Bauer), socialistična stranka Francije, neodvisna delavska stranka (Indip. Labour Party) Anglije, socialdemokratska stranka Švice, nemška socialdemokratska stranka Češke. Udeleži se tudi jugoslovanska socialna demokracija. Kljub napovedi se pa ne udeleži socialistična stranka Francije, ali pa le njena manjšina, ker se je medtem na kongresu v Toursu izrekla njena večina za III. internacionalo. Ta sklep je za socialistični razvoj tem večjega pomena, ker so Francozi (večina) sprejeli proslulih 21 moskovskih točk. Razkol v socialni demokraciji zapadne Evrope je s tem postal akuten. Celu Longuet, Marxov nečak, je odklonil moskovske pogoje, bil je pa za vstop v III. internacionalo ob ohranitvi avtonomije stranke (torej brez priznanja 21 točk moskovskega diktata). Blum je bil proti vstopu, Cachin — Frossard sta zmagala z dvetretjinsko večino. Francoski socialisti se dele na radikalno levo, centrum in konservativno desno. Centrum je najslabejši, kakor pri nas in v Italiji. Konservativna socialnodemokratska struja ostane pri svojih načelih in izkušeni taktiki, večina dere za novimi gesli, obsoja individualizem ter označa pozitivno delovanje za »demokratske fantazmagorije« (Klara Zetkin).

Slično je bilo na kongresu italijanske socialne demokracije v Livornu, z razliko, da je tu ostala v večini unitarična skupina Serratiјеva, ki sicer simpatizira s III. internacionalo, toda se ne podvrže moskovskim 21 točkam in se noče imenovati komunistična, marveč ostaja socialistična. Močna komunistična manjšina se je ocepila in konstituirala lastno »komunistično stranko Italije, sekcijo III. internacionala«. Pariška »Humanité« in tržaški »Lavoratore« sta po kongresih postala komunistični glasili, »Avanti« je ostal socialističen.

III. internacionala je po svojem sedanjem obnašanju slična prvi in prvim korakom druge, ko je še živel spomin na pariške komunarde in ko sta

Marx in Engels s svojo osebno energijo vodila sledbenike v obljubljeno deželo. Izgleda, da se bo III. internacionala razširila kakor svojčas II. in da bosta obstojali obe še dogletno dobo druga poleg druge in često druga proti drugi, kar pa bo prispevalo k izčiščenju nazorov in morda tudi k povratku k pozitivnemu socialnopolitičnemu delu. Odvisna pa ostane orientacija še dolgo od razvoja na iztoku in — pogreškov zapada.

SOSEDJE JUGOSLAVIJE.

O Avstriji smo govorili zgoraj. Posebno nas zanima Koroška do Drave. Po lastni krivdi smo izgubili plebiscit, vendar smo na ozemlju južno Drave dosegli večino. Ali pripade ta stara slovenska zemlja naši državi, če pride v Avstriji do prevrata, ali če se priključi Nemčiji? Sami danes ne moremo tega določiti, vezani smo po pogodbah in na njih revizijo čakamo. Revizija pa leži tudi v dogodkih, ki bi nas utegnili prisiliti, da ščitimo izgubljene svojce in državne meje, in ki sami izpreminjajo veljavnost pogodbe.

Madjarska je napolnila ves svet s pritožbami o sebi. Zlasti Italija, ki vidi v Madjarski zaveznico proti pozneje kdaj močnejši in ekspanzivnejši Jugoslaviji, daje Madjarski i gospodarsko i ono žurnalistično pomoč, ki jo v svoji lokalni kratkovidnosti doslej še nismo znali niti presoditi; kamo-li ceniti. Madjarska je središče dvojne opasnosti. Gospodarsko je dovolj uravnana, da izdaleka ne občuti onih težav, kakor industrijalna in z uradništvom natrpana Avstrija. Agrarna dežela z imperialistično in vojaško šolano inteligenco je pobila boljševiške eksperimente z »belim terorjem« ter proglasila regentstvo. Sedaj čaka na revizijo mirovne pogodbe in bo poskušala uvesti zopet kraljevino — Habsburžanov. Istočasno se širi madjarski prosluli šovinizem. Razna društva podpirajo iredentovsko propagando v Slovaški, Romuniji in Jugoslaviji. Madjarska je sedež hrvatskih in slovaških separatističnih emigrantov, iz nje izhaja propaganda proti severu in jugu.

Med Jugoslavijo in Madjarsko je vrhutega še nerešeno sporno vprašanje *Pečuja*, ki spada po trianonski

podgodbni sicer k Ogrski, pa neče k njej, dokler vladajo v Pečuju radikalni levičarji, v Pešti pa radikalni reakcionarji.

Kakor je Madjarska danes središče srednjeevropske reakcije, bo vendar moralo priti do sporazuma s to našo severoiztočno sosedo zlasti, ker nas spaja mednarodna *Donava*, ki je danes največje bogastvo Madjarske in ki postane politično in gospodarsko važna aktivna postojanka Jugoslavije, čim jo bomo znali izrabiti.

Meje Jugoslavije napram drugim sosedom so določene tako-le: Z Avstrijo po senžermenski pogodbi in sledečem ji plebiscitu; z Madžarsko po trianonski pogodbi in «vojaškem varstvu» Pečuja; z Bolgarijo po neuillyski pogodbi; z Grško po londonskem miru iz leta 1913.; z Albanijo po istem miru in sledečimi dogovori z veseljami leta 1913. ter končno s pridržkom, da se meja z Albanijo še ugotovi; Italija ni dobila zahtevanega protektorata nad Albanijo; napram Italiji je mejo določila rapalska pogodba, ki še ni izvršena. Kljub temu, da znači rapalska pogodba samo nadaljevanje vojnih činov Italije in naš politični poraz v borbi za Jadran in njegovi severni mednarodni lukii Trst in Reko, je vendar ta pogodba prinesla vsaj toliko stabilnosti, da nam je določila meje in nam dovolila, da se lotimo notranjega stabiliziranja, ki je pogoj za bodočo uspešno ureditev demokratske kraljevine Jugoslavije. Ono «zavlačenje parlamentarnega dela», nad katerim zabavljajo kratkovidni člankarji v domačem časopisju, je posledica borbe za obliko ustave. Ta borba — v Italiji je trajala trideset let in imela mnogo bolj žalostne oblike, nego sedaj pri nas, — ta borba sicer utrjuje vse one, ki nimajo jasne politične koncepta in ki jim je politika še vedno izraz kampanilističnih, osebnih ali interesov klik, — in teh je večina. Vendar bo tako počasi dosežena ustava trajnejša, nego ona, ki bi bila sprejeta leta 1919. od večine, izbrane v prvem navdušenju in sedaj že zdavnaj razcepljene. Rapalska pogodba, ki pomeni zunanje političen poraz v borbi z Italijo, nam je vendar dala definitivne meje in odstavila jugoslovansko vprašanje za nekaj let z mednarodnega pozorišča, na katero se vrnemo v dogledni dobi

pod ugodnejšimi pogoji notranje- in zunanje političnimi.

«Recimo kar hočemo o d'Annunziju, vedno bo ostalo zgodovinsko dejstvo: Če je danes meja Italiji potegnena nad Snežnikom in s tem vsak dohod do Italije zabarikadiran kakor z granitom, in če je danes Reka svobodna, če meji z Italijo in ima možnost, da se v doglednem času z njo spoji, potem se imamo zahvaliti za vse to «pohodu iz Ronkoy», činu d'Annunzijevega, ki je s tem vtaknil nezlomljivo palico v kolesje naše zavožene, obotavljajoče se diplomacije. Zahvaliti se moramo legijonarski okupaciji.» To je sodba italijanskega časopisja o reški zadevi, sodba italijanske javnosti.

Čeprav smemo biti prepričani, da je službena Italija vedela za «pohod iz Ropkov» in ga sama pripravila, izvedla ter potem podpirala kakor nekoč Garibaldija — za dokumente se bo doznalo šele čez 50 let — je vendar Reka za nas šola, v kateri se pa menda doslej še nismo nič naučili. Sicer bi naši «dobrovoljci» pomenili politično vse kaj drugega in mi se ne bi cepili na razne majhne frakcije, ki pod znamko «Malkontenti na plan!» služijo osebnim ambicijam političarjev, namesto da ustvari slovensko demokratsko meščanstvo trdno nacionalno-politično in demokratsko-socialno fronto za borbo na zunaj in znotraj! Ime «Reka» pomeni ne samo, da je tuja diplomacija znala izrabiti ugoden trenutek naše vojaške onemoglosti in ekonomske izčrpanosti. Ono znači moralno ohromelost Jugoslavije, njenega razumništva in njene mladine, ki na strašen način izpolnjuje Ibsenovo prerokbo: Mladina je povračila.

Za končno razčiščenje z Italijo potrebujemo poleg notranje ustavne, upravne ureditve, gospodarske in moralne okrepitve tudi svobodna ledja. Grška, — ali je še zaveznik ali vsaj naklonjen nevtralec, — ali ne? Madžarska, ali nas napade z močno armado ali pa bo morda naš zaveznik in liferant? Ali nas Rumunija napade zaradi kosa Banata in se prične do Donave pred vrata Beograda, kakor zahteva danes močna, Taki Jonescu sovražna parlamentarna opozicija v Rumuniji? Avstrija, s katero sklepamo gospodarske pogodbe skoraj vsa-

kega četrt leta, dopušča nacionalno gonjo proti nam, ki sili k represalijam. Poleg koroškega vprašanja imamo znatne gospodarske difference z njo, zlasti plačilo zaplenjenih depozitov in še ne izvršeno «nacionaliziranje» podjetij. Ali smo varni pred avstrijsko «nevtiralnostjo» za slučaj jugoslovansko-italijanskega spopada, ali smo gotovi avstrijske podpore in nabave pri njeni industriji?

Ne glede na Albanijo, — ob njej je treba vzdrževati leteče štrafunske kolone, ki se nahajajo v guerili z gorskimi čedniki in četniki, — je vprašanje našega razmerja z Bolgarijo šinom odprto. Gotovo je, da ne moremo ostati večni zagriženi nasprotniki. Ravno tako gotovo pa je tudi, da nimamo Slovenci in Hrvati pravice tretirati to vprašanje s plemensko-političnega stališča. Dogaja se, da govorijo izvestni ljudje, da se moramo združiti z Bolgarijo, da vzamemo Slovenci, Hrvati in Bolgari Srbe v sredo in jih naučimo mores, da ne bodo nekakšni jugoslovanski Prusi. Ta separatizem izziva in obnavlja velesrbsko misel, ki je ravno tako kvarna enotni državni ideji, kakor velehrvatska in kakor vsi državni in politični koncepti, ki se ne skladajo s čistim jugoslovanstvom. Prenagljeno ponujajo Bolgariji tudi vznbuja bolestone spomine na pretrpljeno barbarstvo: *Surdulica!* To strašno ime spominja, da ni Ferdinand Koburg edini krivec iz leta 1915. Kakor je za hohenzollernsko politiko odgovoren ves nemški narod, kakor je vsa SLS odgovorna za «Unionski shod» in vso habsburško politiko, s končno strankarsko-avtentično antijugoslovansko interpretacijo majske resolucije vred, — tako je za grozote v Srbiji odgovoren ves bolgarski državni narod, zlasti njegova oficirska in rezervistovska inteligenca. Kakor Nemci, kakor habsburški Slovenci, tako morajo tudi Bolgari preiti skozi moralni in politični purgatorij, — in upanje, da zagrlimo jugoiztočne Slované med Jugoslovani, se bo uresničilo v doglednem času. Jugoslavija ima nalogo, da tega procesa ne zadržuje, marveč da ga podpira. Morda bo dana prilika za to pri reviziji sévreške pogodbe, morda drugje, in gotovo v smotretem prosvetnem in gospodarskem delu v Macedoniji. Vendar pa danes ne izgleda

še, da je Bolgarija lojalna pri izvrševanju obvez mirovne pogodbe, saj je zadrževala vračilo naših železniških vagonov, dokler nismo tega vračila izsilili z represalijo, — ni še pričela pošiljati dolžni premog, niti ni pričela s prvim plačilom. Vprašanje vojnih krivcev je odloženo z dnevnega reda. Toda onih 25 častnikov in podčastnikov, ki so, dasi ujetniki, počenjali v Srbiji zverstva in ki se sedaj nahajajo v roki pravice, morajo prejeti sodno kazen, — in Bolgarija pošilja po svetu note in protestira pri velesilah, da se njeni vojni ujetniki še zadržujejo. Politični stiki Bolgarije z Italijo so prisrčni, gospodarske zveze razmeroma ozke, in «Komite» macedonskih iredentovcev ima še vedno svoj sedež v Sofiji in bolgarsko vladno podporo, bolgarsko orožje. Pri presojanju možnosti bodočega zblizanja z Bolgarijo kljub slovanski in jugoslovanski iskrenosti ne smemo pozabiti na te pojave, ki se s Surdulico in grehom leta 1915. vred ne dajo z disputiranjem odpraviti, tem manj, ker je lojalno obnašanje Bolgarije pogoj, da moremo verovati iskrenosti gosp. Stamboliškega, ki je v zadnjem času govoril mnogo lepega o zblizanju Jugoslavije z Bolgarijo.

Med bolgarskim in srbskim časopisem se je baš svršila zanimiva debata o dokumentih, ki kažejo, da je zemljoradniška stranka g. Stamboliškega pred vstopom Bolgarije v vojno odobrila bolgarsko politiko. G. poslanik Todorov je dal na to pojasnila, da se je to zgodilo le iz taktičnih razlogov v borbi Stamboliškega proti Radoslavovu. Na to pa pripominja «Politika»: «Pretpostavljamo, da su uveravanja g. Todorova tačna. U tom slučaju to bi značilo, da Stambolijski i njegova stranka vode svoju politiku sa jednom dvoličnošću kakve nema van Bugarske. I to je ono što mi stalno tvrdimo: da se nezna, kada g. Stambolijski govori istinu i kada misli u sebi sasvim nešto drugo, suprotno onome što govori.» Izjave g. Todorova so sicer točne. Pisanje listov g. Stamboliškega v oni dobi je bilo slično pisanju n. pr. «Slov. naroda» leta 1915., kjer se je pravi smisel za «naše» čital med vrstami navidez patriotskih člankov. Da pa izgine *upravičeno* nezaupanje, so potrebna s strani Bolgarije *dejanja* in če že morajo

biti prijazne besede, mora g. Stamboljski z njimi povedati kaj konkretnega.

V obči evropski negotovosti in ob našem negotovem položaju sredi neprijaznih nam sosedov ostane naš glavni stvarni nasprotnik formalni zaveznik Italija. Spopad s tem zaveznikom nam je danes nemogoč iz razlogov, ki morajo biti vsakomur jasni. Rapalska pogodba je bila torej dana v trenutku, ko so italijanski diplomati ubrali zase taktično pravilno diplomatsko pot in ko je Amerika odtegnila svojo roko iz Evrope. Rapalski pogodbi sledi odhod legionarjev z Reke.

Sledila bodo trgovska pogajanja z Italijo. Za nas je glavna naloga, da ne sklenemo trgovske pogodbe z Italijo na dolgo dobo in da izločimo iz nje kolikor mogoče.

Pri presojanju notranje moči Italije nas ne sme navdajati prevelik optimizem. Iz Italije prihajajo dnevno vesti o stankah, oboroženih spopadih, požigih, razoroženju itd. Te vesti sicer dokazujejo, da je v Italiji še mnogo onega barbarstva in »balkanizma«, ki ga njihovi listi radi očitajo nam, dokazujejo pa tudi, da je italijansko meščanstvo aktivno v borbi proti skrajni levici in da se ne cepi na razne malkontentne frakcije in klike, marveč da odbija napade razkrajajočih slojev z dvojnimi orožjem, s samobrambo proti rdečemu terorju in s socialnopolitičnimi uredbami, kakor so jih uvajale že prejšnje Giolittijeve vlade in kakor je sedaj novi vladni načrt industrijske kontrole.

Na vse strani smo navezani sami nase. Prijateljstvo Anglije in Francije pozneje kedaj morda zopet bolj učinkovito, je danes platonično. Zapad čaka, da pokažemo svoje zmožnosti, poleg vojaških vrlin in zvestobe tudi dar organizacije, moralno jedro, razum in okretnost.

V sedANJI izolaciji nam je dvostruko dragoceno prijateljstvo z bratsko češkoslovaško republiko. *«Mala entente»* je s tem, da se je sploh pojavila, postala centralna politična formacija geografske srednje Evrope. Samo naivnež more pričakovati, da bo Češka nekatere svoje trgovske interese, vezane na tržaško luko, žrtvovala sentimentalni platonski teoriji vzajemnosti, ki bi ne bila ali ne mo-

gla postati kedaj tudi realnost. Tako n. pr. Čehi ne morejo čakati, da postane Trst naš, dotlej pa da si ne zasigurajo potrebnih transportnih in carinskih ugodnosti v tej luki! Za presojanje češko-italijanskega razmerja je merodajen eksponat češkega zunanjega ministra dr. Beneša z dne 27./1., ki pravi: *«Specialni diplomatski dogovor med Italijo in Jugoslavijo znači, da zavzema Italija k srednjeevropskim vprašanjem stališče podobno onemu, ki je izraženo v dogovoru med nami, Jugoslavijo in Romunijo. V teh okolištinah pomeni potovanje v Rim utrjenje te politike in zlasti sporazum (Češke) z Italijo o vprašanju Ogrske, Avstrije, habsburške dinastije in v zadevi poizkusov restavracije starega režima.»* Razen tega tega trgovski dogovor.

Zgorajšnji politični problemi so problemi *«Male entente»*, ki mora v središču in na jugoiztoku Evrope biti temelj *«reda i rada»* ter varih tega, kar smo dosegli s svojim trpljenjem ob polomu Avstrije:

«Z ozirom na negotovost na iztoku in v Nemčiji moramo (Čehi) na svojem jugu brezpogojno imeti mir in pokoj. To znači, da se mora ustvariti v srednji Evropi nov političen in gospodarski sistem, ki naj zavaruje ta sistem. To bi značilo definitiven sporazum med nami (Čehi) in Avstrijo, med nami in Madžarsko, med Avstrijo in Madžarsko, nami in Jugoslovani, Jugoslovani in Madžari, med Romuni in vsemi navedenimi državami in vrsto medsebojnih dogovorov, ki se tičejo komunikacij, pošt, telegrafov, vodne plovbe, nekaterih finančnih in bankovnih ustanov, o izmeni blaga in vobče o trgovskih pogodbah.»

Konvencija med Češkoslovaško, Jugoslavijo in Romunijo je prva tvorba sporazuma in medsebojnega zavarovanja. Okrog nje naj se izkristalizira nova srednja Evropa, ki bi ji po razčiščenju spornih točk pristopile Poljska, Bolgarska, morda Grška. Tako se deli za bodoče delo pomirjenja Evropa na velike skupine: Anglija, Francija, Italija, Nemčija, srednja Evropa in ruske nasledstvene države, Rusija. Majhni smo v Jugoslaviji, večji bi mogli biti, in važno nalogo imamo. *«Ilirija pristan Evropini box»*, kadar se pričnemo zavedati, da more postati Jugoslavija evropsk činitelj

poleg drugih. Takrat nam bo tudi borba z Italijo olajšana in morda dosežemo osvobojenje Primorja brez krvi. Čim trdnejši bomo na znotraj, tem trdnejše bodo naše zveze s sosedmi in tem bolj bomo uvaževani v svetu, ki pričakuje, da storimo vsi Jugoslovani svojo dolžnost v miru, kakor jo je izpolnil srbski vojak v vojni.

Ku.

Gospodarstvo

KONFUZIJA CARINSKIH NAREDB.

«Službene Novine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca» od 11. januarja t. l. objavljajo tarifo, ki se ima plačevati za luksusne predmete namesto 10 odstotkov od fiktivne vrednosti, kakor je bilo do sedaj predpisano. S to naredbo se je hotela dati cariniku v roke fiksno določena tarifa, ker se ni obnesel dosedanj sistem, po katerem je imel vsak posamezni carinik pravico in dolžnost, da je sam po svojem preudarku zračunil 100stotno luksusno davščino. Cariniku, kakor sploh izvršujočemu uradništvu, se ne sme prepustiti preveč prostega preudarka, ako hočemo, da bo administracija točno in pravično funkcijonirala. Zaradi tega je pozdraviti idejo, da se je predpisala z novo naredbo fiksna tarifa glede 100stotne luksusne davščine.

Po vsebini pa je ta naredba zgrešena, ker je odmera tarife, s katero se je hotela zadeti luksusna roba, jako nesrečno izpadla. Za nekatere predmete je tarifa pre nizka, za druge pa zopet previsoka. Za sedaj se nočemo baviti s posameznimi postavkami, ker smo hoteli samo opozoriti na nevezdržnost teh tarifnih postavk. Vsled te nevezdržnosti je vsekakor pričakovati, da bo v kratkem izšla zopet druga naredba, ki bo tarifne postavke popolnoma izpremenila. To ne bi bilo za nas nič novega, ker v carinskih stvarih smo že itak vajeni skoro vsakodnevni izpremembi in konfuznosti. Posebno prošlo leto 1920. je bilo izvanredno plodovito, kar se tiče naredb o carini, uvozu in izvozu. Dne 23. marca 1920. je bil zabranjen uvoz luksusne robe. Naredba od 16. aprila pa je to naredbo modificirala. 27. julija so izšli zopet novi predpisi o uvozu. Izkazalo pa se je, da je to vobče neizvedljivo in zaradi

tega je bilo izdano novo rešenje od 6. avgusta, s katerim se je zabranil izvoz nekaterih predmetov. Ta prepoved se je omilila z naredbo od 2. septembra. Pa tudi ta naredba se je morala takoj po preteku osmih dni z rešenjem od 10. septembra razveljaviti, oziroma izpremeniti. Dne 26. oktobra nas je osrečila zopet nova naredba, s katero se je močno obdačil uvoz in izvoz. In končno je izšla glede uvoza luksusne robe dne 19. novembra 1920. nova naredba kot zadnja tekom lanskega leta. Ako bi zahtevala naša država od carinskih uradnikov, da vestno zasledujejo te mnogobrojne navedbe, bi morala postaviti na meje naše najboljše uradnike. Ni čuda, da je na carinarnicah toliko nejasnosti in — od časa do časa — samovolje.

POGAJANJA MED AVSTRIJO IN JUGOSLAVIJO ZARADI DVIGA SEKVESTROV.

Po dolgem pismenem razpravljanju je poslala Avstrija 20. januarja v Beograd svoje delegate, da bi se dosegel z našo vlado sporazum glede zapore našega premoženja v Avstriji in sekvestra avstrijskega v Jugoslaviji. Avstrija bi morala po mirovni pogodbi razveljaviti naredbo z dne 19. aprila 1919., s katero je stavila naše premoženje, nahajajoče se v Avstriji, pod zaporo. S to naredbo nam je napravila Avstrija ogromno škodo, ker mi bi svoje vrednostne papirje, nahajajoče se v Avstriji, večinoma že davno likvidirali, takrat ko je avstrijska krona dvakrat ali trikrat več veljala kakor danes.

Pričakovalo se je, da bodo imeli avstrijski delegati polnomoč sklepati o tej stvari. V Beogradu pa so delegati izjavili, da o tej stvari sploh ne morejo razpravljati, ker nimajo pooblastila in da so prišli samo zaradi tega v Beograd, da izposlušajo osvobojenje avstrijskega premoženja od naših sekvestrov. Gotovo je, da so Avstriji naši sekvestri trn v peti, za nas pa je to edina garancija, da se bo držala Avstrija gospodarskih obveznosti, ki izvirajo iz mirovne pogodbe. Mi ne moremo dati sekvestrov iz rok, dokler nam Avstrija ne plača vseh naših terjatev.

Ker so izjavili delegati, da imajo samo omejeno pooblastilo, je naša vlada prekinila pogajanja in naročila delegatom, naj se vrnejo početkom februarja t. l. s polnim pooblastilom, za vsa vprašanja, ki so v zvezi z zaporo in sekvestrom.

SPOR MED TRBOVELJSKO DRUŽBO IN RUDARJI.

Dne 17. decembra 1920. so stopili rudarji v vseh revirjih Trboveljske premogokopne družbe, izvzemši Hude jame, v stavko in zahtevali, da se jim mezde zvišajo za 134 %. Družba jim je ponudila 10% povišek. Družba bi bila sicer pripravljena ugoditi vsem delavskim zahtevam, ako bi ji vlada dovolila, da sme povišati cene premogu v istem razmerju, kakor se izdatki povečajo. Vlada pa se je postavila na stališče, da morajo cene premogu ostati iste kakor so bile doslej, to je 535 kron za tono. Pri pregovorih, ki so se vodili pri deželni vladi v Ljubljani, so delavski zastopniki izpremenili svoj zahtevek v toliko, da so izjavili, da sprejmejo iste mezde, kakor jih imajo delavci v državnem rudniku v Velenju. Po dolgih pregovorih je družba sprejela to bazo in delavci so se vrnili na delo 12. januarja. Stavka je torej trajala 25 dni ali 19 delavnikov. Ker se producira v revirjih Trboveljske premogokopne družbe okroglo 300 vagonov vsak delavnik, je izpadlo vsled stavke 5700 vagonov premoga. Za to množino premoga je torej naše narodno gospodarstvo oškodovano. Pa tudi delavstvo trpi vsled stavke občutno škodo. 19 delavnikov je delavstvo počivalo in ni dobilo plače. Računa se, da bodo dobili delavci po dokončani stavki kakih 35 % večjo mezdo nego pred stavko; da naknadijo delavci to, kar so tekom stavke izgubili, bodo morali prilično dva in pol meseca delati in šele od tedaj naprej, to je od 1. aprila, bodo efektivni dohodki delavstva večji nego pred stavko.

Tekom razgovorov med delavstvom in Trboveljsko premogokopno družbo se je poudarjalo, da je padla produktivnost delavstva od 680 na 360 kg premoga na dan. Družba je trdila, da so tehnični pripomočki ravno taki kakor pred vojno in da bi moral zaradi tega delavec producirati isto

množino premoga kakor poprej. Komisija, ki je bila postavljena od vlade, da preišče mezde in produkcijske razmere v Trbovljah, ni do sedaj prišla do sklepnega zaključka, ali ga vsaj ni objavila. Javlja pa se, da je družba po stavki pričela v svojih premogovnih revirjih s pasivno resistenco. Delavci, ki so pred stavko kopali v jamah premog, so sedaj porabljeni za druga pripravljana dela. Pasivna resistenca družbe se vidi tudi iz dejstva, da njeni zaupniki delavstvo animirajo za počasno delo. Ministrska komisija je tudi ugotovila, da povišanje delavskih prejemkov ne bo bistveno vplivalo na ceno premoga, ker more družba kriti diferenco iz velikih dohodkov, ki jih ima vsled visoke cene premoga. Za enkrat so cene premogu ostale neizpremenjene, pač pa je produkcija premoga padla od 300 na 200 vagonov dnevno.

KOLIKO PREMOGA DAJE TRBOVELJSKA DRUŽBA?

Po statistiki Trboveljske premogokopne družbe je bilo izkopanega v Trbovljah, Zagorju in Hrastniku od 1. do 9. julija 1920. skupaj 18.525 ton premoga. V isti dobi je družba razposlala 17.232 ton, t. j. dnevno 216 vagonov. Razdeljeno na poedine jugoslovanske pokrajine, je dobila za državne železnice Srbija 1597 ton, Hrvatska 3774 ton, Slovenija 1474 ton, južna železnica v Sloveniji in na Hrvatskem pa 5349 ton, skupaj torej 12.193 ton. Naše železnice obratujejo torej izključno s trboveljskim premogom, na katerega je navezana tudi skoraj vsa slovenska in hrvatska industrija. Do decembra 1920. je Trboveljska družba dala 9 milijonov kvint. premoga. Produkcija je bila — ako se odbijejo izgube zadnje stavke — za spoznanje večja nego lani. Družba ima zaposlenih 30 % delavcev več nego pred vojno, prideluje pa za 25 % manj premoga. Individualna produkcija vsakega delavca je padla okroglo za 45 do 50 %. Potrebne so nove investicije, zgradba stanovanjskih hiš, razširjenje pridelovanja v Rajhenburgu, nova tehnična ureditev pridobitnega procesa.

VALUTNE PREMЕМBE.

Vrednost naše krone, oziroma našega dinarja v primeri s polnovred-

nimi valutami, med katere se štejejo posebno dolarji, angleški funti in švicarski franki, je ostala v prvih treh tednih t. l. skoro neizpremenjena. Dolar je stal početkom leta 150, v zadnjih dneh pa 145 K. Angleški funt 538, oziroma 550 in švicarski frank 24.75, oziroma 23.25 K. V primeri s polvrednimi valutami, kakor z nemškimi markami in češko-slovaškimi kronami se je naša krona poslabšala, ali, da se bolj precizno izrazimo, sta se ti dve valuti napram polnovrednemu denarju izboljšali. Nemška marka je stala početkom leta 218 K, 24. januarja 237 K in češko-slovaška krona 180, oziroma 192 K. Vobče se opaža, da se češko gospodarstvo kakor tudi nemško v zadnjem času izboljšuje. — Avstrijska krona je preživela v prvih treh tednih t. l. velike izpremembe. Prve dni t. l. je stal švicarski frank na Dunaju približno 100 a. K, 6. januarja 105 a. K, 14. januarja 113 a. K, 18. januarja 124 a. K, potem pa je padel do 24. januarja na 99 a. K.

B.

DONAVA—JADRAN.

G. inženjer Karel Luka, Čeh, star znanec ljubljanskih «graščakov» izza 1914., je izdelal dalekosežen načrt kanala med Donavo in Jadranskim morjem. Češki kakor francoski listi so osvetlili temu načrtu veliko pozornost. Vprašanje združitve Donave z Jadranskim morjem ni novo. Dva načrta, ki sta zanimala Francoze in druge še pred vojno, sta bila takrat iz političnih razlogov neizvedljiva. To sta kanal in vodna pot Donava-Sava-Bakar ali Split in vodna pot Donava-Morava-Vardar-Solun. Politične težkoče so vsaj v glavnem odpravljene. Donava je mednarodna. Za oba načrta prihajajo v poštev le še ekonomske in tehnične težave, ki pa niso nepremagljive, dasi niso ravno najlažje. V zadnji dobi se za Vardarsko vodno pot zanimajo zopet Američani. Zapadno-jugoslovanski projekt g. inž. Luke pa pravi:

Sava je plovna do Siska, kjer se izliva v njo Kolpa. Od Siska je za manjše ladje tudi Kolpa plovna do Karlovca. Poglobljenje Kolpe bi tehnično ne bilo združeno s posebnimi težavami. Že izdelani detailni projekt za poglobljenje Kolpe od Siska do

Karlovca leži v nekdanjem poljedelskem ministrstvu v Pešti. Za to prognozo zadostujejo štirje jezovi po štiri metre. Od Karlovca dalje vodi načrt g. inž. Luke. Po Kolpi doseže s pomočjo enajstih jezov s povprečno višino po deset metrov Brod na Kolpi (226 m nad morjem). Množina vode je dovolj velika, srednja višina najmanj 30 m³. Poslednji del vodne ceste od Broda do Bakra je najtežji, ker mora premagati kraško gorsko barijero Veliko Kapelo (1500 m). Pod njo vodi naravnost na Bakar vodoraven tunel, 24 km dolg, 16 m širok, 8 m visok, s padom 0.03 ‰ k morju. Tunel vodi na umetno ustje, 226 m nad morjem na visoki ravnini nad Bakrom, 500 do 600 m od bakarskega zaliva. Načrt, čegar tehničnih podrobnosti v tem referatu ne moremo priinašati, je doslej najoriginalnejši in *vajenostavnejši* med vsemi brojnimi načrti, ki so že izdelani za združitev Donave z Jadranom. Po Lukinem načrtu bi ob najmanjši prometni brzini 5 km na uro obvladal tunel letno deset milijonov ton blaga, kar zadostuje za vso srednjo Evropo za dogledno dobo, najbrže za več ko celo stoletje.

Od Bakra do morske gladine bi vodilo nekaj različnih uspenjač za večje in drobnejše blago ter za ljudi. Plana sama, ki bi omogočila gradbo velikega pristaniškega mešta, meri 13 × 4 km v idealni klimi in z vsemi pogoji za kanalizacijo itd. v višini 230 do 320 m tik nad morjem in ob zalivu, ki bi mogel kot običajna luka še izpopolnjevati ta drzni in — dobri načrt. Lukov načrt računa s 14 jezovi, kar je vrlo malo.

Slično, v izmerah večji tunel že veže pri Marseillu Rhono z morjem. Lukov tunnelski projekt se izpopolnjuje s kanalom med Šabcem in Vukovarom, preko ravne Slavonije. Ena najvažnejših vodnih poti bi ob uresničenju tega kanala vodila iz Hamburga-Prage preko Pešte in se pri nas razdelila na iztok v Črno morje in na zapad po Savi in Kolpi po nekdanji slovensko-hrvatski deželni meji na Jadran. Z uresničenjem tega projekta bi prišla Jugoslavija v posest internacionalno, politično in gospodarsko najvažnejšega kanala, ki bi obenem izvil Italiji iz rok ves gospodarski uspeh njenega političnega gusarstva na naši obali.

Projekt se nahaja v rokah jugoslovanske vlade. Sedaj se študira njega izvedljivost z ozirom na potrebni kapital, okrog dve milijardi kron pri današnjih cenah. Dana je nada, da bo mogoče že v prihodnjih letih pričeti s sestavljanjem družbe, ki prevzame gradnjo, z udeležbo čeških, francoskih, ameriških in morda tudi nemških interesentov. Projekt je največje važnosti tudi za Slovenijo, ki bi dobila nov izhod na morje in otvorila Dolenjsko svetovnemu in iztočno-evropskemu prometu.

GOSPODARSKI INTERESI MED JUGOSLAVIJO IN ITALIJO.

V doglednem času pride do gospodarske konference med Jugoslavijo in Italijo v smislu rapalske pogodbe.

Italijanski kapital je v Jugoslaviji udeležen pri jeseniški družbi (kjer so Italijani prevzeli nad polovico delnic), pri vodnih silah Krke, pri karbidnih tvornicah v Omišu, pri cementnih tvornicah v Splitu, pri obširnih šumskih podjetjih v Bosni-Hercegovini in končno v veliki meri pri črnogorski železnici, pri luki v Baru in paroplovni družbi na skadarskem jezeru. Ob vsej jadranski obali Jugoslavije se je torej Italija zasidrala z važnimi podjetji, ki v veliki meri presegajo majhno obrt in zadružništvo našega Primorja po ekspanzivnosti in po znatnosti industrijalne produkcije. Te navedbe seveda izdaleka niso popolne.

Jugoslavija rabi na severnem Jadranu tržaško in reško luko. Glede obeh bo potreben sporazum med interesi obeh držav. Dosegljiv je le po načelu »do ut des«, pri čemer ostane vprašanje, kateri sopogodnik bo moral dati več. Naši luki sta Šibenik in Split, od katerih prva še ni v naših rokah. Obe luki pa rabita železniško zvezo, ki je doslej nedostatna. Nikakršne uporabljive zveze pa še nimata ti dve luki s Slovenijo, s Srbijo in z Donavo.

Ker je naša industrija še v povojih in ker nimamo železniške mreže, ki bi nam dovoljevala razvoj trgovine in industrije, marveč smo navezani na uvoz fabrikatov, izvoz sirovin in na železniško mrežo, ki se steka ob ekstremnih črtah države v luke, ki so v tujih rokah, je računati, da bomo to svojo neugodno pozicijo plačali z izdatnimi koncesijami tujcem, predvsem Italiji.

Za našo trgovino je velikega pomena brodarstvo. S pomočjo Amerike se je žilavemu delu jugoslovanske mirovne delegacije posrečilo zasigurati nam okrog 250.000 ton lastnega ladijskega prostora. Večina teh ladij se nahaja še vedno v italijanskih rokah. Priredili so — prosto po d'Annunziju — stavko mornarjev, ki nočejo spraviti naših ladij iz Trsta! Dokler leže naše ladje ob molih, žele dobili Italijani časa, da si zasigurajo vsaj večji del kabotaže ob jadranski obali.

Mi smo si ustvarili fuzijo jugoslovanskih brodarjev, namreč Ungaro-Croate, Rajčić, Dubrovačke in Oceanije v »Jugoslovanski Lloyd« z okrog 100 parniki, skumo okrog 130.000 ton prostora, za promet od Trsta vzdolž istrsko-hrvatsko-dalmatinske obale in otočja z Zagrebom, Trogirom, Sniltom, Šibenikom itd. Vrhutega je kabotažna vožnja za nas večje važnosti, ker nimamo železnice v zaledju in je dalmatinska obala polna prirodnih luk. Posebno važnost polagajo Italijani vrhutega na vprašanje luk Baroša in Delte, ker se boje, da bi ti dve luki Jugoslaviji zadoščali vsaj za prvo silo in da bi se v doglednem času razvili v konkurenco Trstu in Reki. To bi značilo, da se osamosvoji naša lesna trgovina, naš izvoz cerealij itd., ter naš uvoz industrijalne in kolonijalne robe. Gre za nadvlado Italije nad našim pomorstvom in večjim delom naše prekmorske trgovine, gre za našo osamosvojitve nad italijanskim komercialnim in industrialnim imperijalizmom, ki je oče in obenem naslednik vojaško-političnega.

Največjega pomena za jugoslovanski les je sedaj Baroš. Ta luka je zgrajena nalašč za lesni eksport in je dosegla v letu 1913. pol milijona tonelat lesnega eksporta. Italija je pa med vsemi sredozemskimi deželami največja konzumentinja lesa. Zato je razumljivo, odkod njena nepopustljivost z ozirom na ti dve luki. Da skrbi Italija s tako vnuemo za svojo trgovino, se ima zahvaliti svojim trgovcem in industrijalcem samim, ki so organizirali znanstveno in statistično proučevanje Italije in sosednjih dežel v svojih zbornicah in visokih šolah in ki so kompaktno sklenjeni v meščanski politični stranki znali pridobiti svojemu ekonomskemu interesu primerne izraza v zunanji politiki dr-

žave. Italijan je v tem oziru dober učenec i Nemčije i zapada in nas danes brez dvoma znatno nadkriljuje v kljub svojim 70 % analfabetov. Trgovska pogajanja, ki se pripravljajo, bodo zato težka in njih težišče ne leži v delu uradnikov pri pogajanjih, marveč v delu industrijalcev in trgovskih in obrtnih zbornic pred njimi. *Kn.*

Socialna politika

NOVA UREDITEV POSREDOVANJA DELA V NEMČIJI.

Nemško ministrstvo dela je predložilo državnemu zboru in državnemu gospodarskemu svetu osnovo zakona, ki bi izpremenila dosedanje obliko delavskega posredovanja. Dosedanje organizacije se preurede po načelu krajevne samouprave ali dekoncentracije. Urad deluje v sporazumu z odbori delavcev in delodajalcev, podobno kakor odbori za pomirjenje delavskih sporov. Uradi se dele na instance: 1. krajeve posredovalnice dela, 2. pokrajinski uradi za posredovanje in 3. državni posredovalni urad. Krajeve posredovalnice se urede za vsako upravno okrožje. Vsak okrožni urad ima svoj upravni odbor in njega odsek za vsako stroko; v vsakem odseku sta najmanj po dva zastopnika delavcev in delodajalcev. Pokrajinski uradi spajajo vse okrožne. Tudi njim načeljuje upravni odbor, v katerem so najmanj po trije zastopniki delavcev in delodajalcev. Pokrajinski uradi morajo nadzorovati okrožne, zbirajo podatke od trgovskih, obrtniških in poljedelskih zbornic, od bolniških blagajin ter gospodarskih in strokovnih organizacij delodajalcev in delavcev ter vodijo pregled situacije delavskega trga in delovnih možnosti. Državni gospodarski urad je vrhovni statistični urad, obenem instance za nadziranje podrejenih pokrajinskih in okrožnih uradov, pripravlja zakonske predloge, razsoja v sporih med nižjimi instancami, nadzira delovni trg vse države, sezonski dotok in odtok delavstva, domačega in inozemskega, ter brani domače delavstvo pred konkurenco inozemskega.

Sedež novo nasvetovanega urada je Berlin, urad pri državnem ministrstvu dela. Upravni odbor državnega urada sestavljajo po štirje zastopniki

javnih korporacij, štirje zastopniki delavcev, štirje zastopniki delodajalcev in štirje člani urada za posredovanje. Na višino mezd in mezdne spore posredovalni urad ne sme vplivati. Pač pa so od posredovanja izključeni delavci kakor delodajalci, ki se v predpisanih slučajih in v danem roku ne pokoravajo razsodbam urada (odbora) za pomirjenje mezdnih borb, ali ki se poslužijo stavke ali izpro delavce, ne da bi se poprej poskusilo pomirjenje pri zato ustanovljenem uradu.

K STAVKOVNEMU PRAVU V NEMČIJI.

V novembru 1920. je nemški državni predsednik, socialist, izdal naredbo o stavki v plinarnah, elektrarnah in vodarnah. Stavka je dovoljena šele tri dni potem, ko je pomirjevalno razsodišče izreklo svojo razsodbo, ki bi ne zadovoljila delavstva. Kdor hujša pred potekom te dobe k stavki ali ustavlja obrat, je ostro kaznovan. Če stavka ustavi obrat, ima vlada pravico priskočiti v sili na pomoč, da se ohrani podjetje (stroji, zgradbe) in da se zasigura prebivalstvu potrebna svetloba, plin in voda. Delavci, nastavljeni in uradniki, ki se udeležujejo pomoči v sili, ne smejo postati žrtev katerekoli gospodarske škode (poznejšega odpusta itd.). — V Sloveniji so v volilni borbi protestirali proti načrtu zakona «o redu i radu», ki je na sličen način hotel zasigurati obrat v plinarnah, vodarnah in elektrarnah.

DELAVSKA KONTROLA INDUSTRIJE PO ITALIJANSKEM VLADNEM NAČRTU.

Italijanska vlada je industrijskemu svetu in svetu dela predložila svoj načrt o delavski kontroli, izvrševaje s tem obljubo Giolittijeve vlade pri pogajanjih s kovinarji po zadnji veliki kovinarski stavki. Načrt se uvede v kovinarski, kemični, električni industriji, predilnicah, rudnikih, v plovbi, na železnica in v drugih prometnih podjetjih, trgovinah in hotelih. Prva štiri leta je izvzet vsak novi obrat. Izvzeti so tudi državni obrati z manj ko 60 delavci. Industrije se dele v devet kategorij, pri vsaki kategoriji

se ustanovi po ena delodajalska in ena delavska kontrolna komisija s po devet člani. Načrt hoče dati delavstvu priliko, da spozna pogoje prospanja industrije in vršitve obrata; da se uvedejo izboljšanja obrata, da se zagotovi izvršitev poslov, da se izboljša in zviša produkcija in da se pomirjajo spori med delavstvom in podjetništvom. Člane delavske komisije voli strokovna organizacija. Med devetimi člani je šest delavcev, en uradnik, en delovodja in en inženjer. Komisije delajo ločeno, vsaka pa sme poslati drugi komisiji po dva svoja člana, da prisostvujeta brez posvetovalnega glasu njenim sejam. Delavska komisija nadzoruje obrat, namreč način dobave in cene surovin, produkcijo in njene stroške, prodajalno ceno blaga; mezde, upravo podjetja, sestavo vloženega kapitala, dobiček; izvrševanje zakonov in naredb o delavskem varstvu, najemanje in odpuščanje delavstva in pomirjanje (sporazum) v slučaju stavk.

Komisije delodajalcev se pogajajo z delavsko komisijo.

V ostalem je načrt pomanjkljiv. Ne govori o varstvu industrije, nasprotuje deloma civilnemu zakoniku in ne varuje produkcije same, delavstvu pa ne daje garancije za uspešno kontrolo brez izvršilnih naredb. Zato ni z zakonom nikdo zadovoljen, ne delavstvo, ne podjetniki, ne stranke. Izdelano je več izpreminjavalnih predlogov. Načrt je obležal pri svetu industrije in v svetu dela, kjer je tvoril izprva predmet živahnih diskusij, in nima izgleda, da pride v doglednem času pred parlament, ki bi ga v današnji obliki z veliko večino odklonil. Kot nov poizkus ublaženja borbe med delom in kapitalom, četudi na občutno škodo racionalne produkcije, pa bo ta načrt ostal pomemben in se morda iz njega razvije uporabljiva socialnopolitična uredba velike vzgojne važnosti.

MEDNARODNA UREDITEV DELAVSKEGA RAZMERJA V POLJEDELSTVU.

Mednarodni urad dela klicuje za 4. april 1921. v Ženevo mednarodno konferenco dela. Konferenca se bo posvetovala o ureditvi delavskega razmerja v poljedelstvu. Program konference obsega sledeče točke: 1. Upo-

raba washingtonskih sklepov tudi za poljedelce: a) z uvedbo šurnega delavnika, b) s skrbjo za brezposelne, c) glede na delo žensk; 2. strokovni pouk za delavce na polju; 3. higijena; 4. združevalno in stavkovno pravo; 5. zavarovanje poljedelcev za slučaje nezgod, bolezní, invalidnosti in matorosti. Kn.

KMETSKI PROLETARIJAT IZGINJA V RUSIJI.

Pod tem naslovom je prinesel neki slovenski list površno poročilo o izpremembah v zemljiški posesti pod sovjetsko vlado. To poročilo se nanaša le na malo število gubernij in pravi, da je leta 1917. bilo kmetsko prebivalstvo razdeljeno tako-le: 9 % težakov brez zemlje, 9 % posestnikov z eno desjatino, 26 % z dvema desjatinama, 9 % z nad 16 desjatinami in 5 % z nad 30 desjatinami. Zdaj pa je težakov brez zemlje 4 %, posestnikov z eno desjatino 22 %, z dvema desjatinama 36 %, število posestnikov s štirimi desjatinami je padlo za 4 %, nad 16 desjatin ima baje le 6 med 10.000 posestniki (to bi bilo 0,06 %), nad 30 desjatin pa nobeden. Število posestnikov brez konj je baje padlo za 11 %, z enim konjem narastlo za 30 %, z dvema konjema padlo za 3 %, s tremi konji padlo za 5 %. Odstotek posestnikov z eno kravo je ostal isti (20 %), odstotek posestnikov z dvema ali več kravami se je zmanjšal, posestniki s tremi konji in petimi kravami pa so popolnoma izginili. Poročilo dotičnega lista konča z opombo, da gre stremljenje za tem, da bi vsak imel eno desjatinu, 1 konja in eno kravo.

To naj dokaže, da kmetski proletarijat v Rusiji izginja. Nam se zdi ravno nasprotno, ako so podatki v dotičnem listu pravilni. Desjatina je 109 in ena četrtnina ara, t. j. nekaj več ko 1 ha ali nekaj manj ko 2 orala (naš oral je 57 in pol ara). Strokovnjaki trdijo, da posestnik, ki ima manj ko 5 ha zemlje, ne more preživljati svoje rodbine s pridelki svojega posestva, ampak da si mora z delom pri večjih posestnikih zaslužiti primanjkljaj, da je torej proletarec! Leta 1917. je bilo v dotičnih gubernijah Rusije težakov brez zemlje, posestnikov z eno ali dvema desjatinama skupaj

$9 + 9 + 26 = 44 \%$, zdaj pa jih je $4 + 22 + 26 = 62 \%$. To je torej očitno proleterizacija kmetov. Kajti ne moremo verjeti, da bi sicer rodovitna ruska zemlja bila tako blagoslovljena, da bi iz ene ali dveh desetlin lahko živela cela rodbina. Isto velja glede živine. Če je odstotek z eno kravo ostal isti, onih z dvema ali več kravami se je zmanjšal, posestniki s tremi konji in petimi kravami pa so izginili, potem pač moramo iz tega sklepati, da je število živine sploh padlo, kar znači nazadovanje živinorejcev!

Mislečemu človeku ti podatki ne morejo služiti kot reklama za sovjetsko vlado. Gotovo se je marsikaj pod sovjetsko vlado tudi zboljšalo in je le škoda, da o razmerah v Rusiji nimamo točnih in nepristranskih podatkov. Toda zavračati moramo strankarsko metodo, da se vsi ukrepi lastne ali komu simpatične stranke kujejo v nebo in se nedostaki in neuspehi zakrivajo. Po tej metodi človeštvo ne bo napredovalo. Politične stranke ne smejo presoјati vsega samo po kopitu svojega programa in hvaliti, kar se z njim strinja, kot velik uspeh, vse nasprotno pa v nič davati. S tem se znabiti trenutno pomaga stranki, trajne koristi pa ne bo imela. Kdor resnično hoče koristiti človeštvu, ta mora spoznavati tudi pogoške svoje stranke, se iz njih učiti in po tem izpreminjati njen program.

Pri tej priliki se naj dotaknemo tudi naše agrarne reforme. V Bosni in Hercegovini, kjer so razmere baje podobne našim pred letom 1848., je remediра gotovo nujna v tem smislu, da se kmetom prepusti v last zemlja, katero obdelujejo. Splošno razdelitev velikih posestev pa je treba temeljito preštudirati. Veleposestvo 10.000 oralov se hitro razdeli na 500 delov po 20 oralov. Rodbine, ki naj prevzamejo te dele, pa rabijo tudi hiše, gospodarska poslopja in orodje za obdelovanje zemlje (vozove, pluge, brane itd.). Orodja danes sploh ni dobiti, za zidanje pa je treba časa. In od kod naj vzamemo rodbine, katere bi prevzele to zemljo? Iz mest in industrijskih središč? Brez industrije in brez mest pa danes država tudi ne more obstojati. Če imamo industrijo in mesta, pa rabimo tudi večja posestva,

ki s svojimi pridelki prehranijo one stanove, ki se ne bavijo s poljedelstvom. 500 malih posestnikov ne bo moglo oddati toliko živil, kakor jih zdaj oddaja en veleposestnik.

Končno še nekaj o bodočnosti komunizma sploh in zlasti med našim ljudstvom. Komunizem je ideal, za katerega je treba idealnih ljudi, sicer propade vse po znanem narodnem pregovoru: Vsi gospodarji kakor vuki (volkovi) mesarji! Človeštvo še dolgo ali najbrže nikdar ne bo zrelo za komunizem, najmanj pa naše kmečko ljudstvo, med katerim je lastninska pravica globoko vkoreninjena, kakor dokazujejo neštne pravde. Upanje, da bi komunizem pri nas prodril, je torej prazno. Izid volitev še ni dokaz za prodiranje komunizma; to je le znak splošne psihološke nezadovoljnosti. Če bi izvoljeni komunisti res skušali izpeljati komunistični program, bi ljudska nevolja v kratkem obračunala z njimi. Izvršiti se bo dal le evoliucijski program: zboljšanje položaja proletarcev, v omejenem obsegu socijalizacija podjetij, v glavnem pa obnova reda, dela in produkcije.

F. Vajda.

Kultura

TRGOVINA IN UMETNOST.

Ne mislim na trgovino z umetniškimi proizvodi, kakor so slike, kipi ali umetnoobratni predmeti različne vrste. Nego izgovoriti hočem par besed o sodelovanju umetnosti pri trgovini in industriji sploh.

Vsak trgovec in industrijalec, ki mu je ležeče na tem, da mu prosperira podjetje, skuša na razne načine pridobivati čim več odjemalcev za svoje blago. Eden teh načinov je bil že od pamtveka originalna oprema blaga in trgovskih prostorov. Toda lov za originalnimi idejami je rodil tudi marsikatero gorostasnost, ki je odjemalce odbijala, namesto da bi jih pridobila. Zato treba pozdravljati z radostjo, da fo v zadnjih decenijih trgovci kulturnejših držav začeli jemati umetnike v pomoč, da so jim opremili blago na svoj način.

Praktični pomen takega izkoriščanja umetnosti v korist trgovine je očitno: Predmet, ki je umetniško opremljen, vzbudi pozornost kupo-

valca že vsled svoje zumanjosti, a nehoté bo kupovalec sklepal tudi na njegovo boljše kakovost. Kakor sodimo človeka često po obleki, tako nam ustvarja oprema prodajnih predmetov tudi sodbo o njih notranji vrednosti in ta sodba je največkrat upravičena. Kajti zmisel za lepo opremo izdaja trgovčev višji duševni nivo in je vsled tega neka garancija za dobro kakovost blaga.

Razume se pa, da ima propagiranje za sodelovanje umetnikov pri opremitvi trgovskega blaga tudi svoj idealni pomen. Ne samo, da koristi estetični in vsled tega tudi splošni izobrazbi občinstva, nego pokazuje tudi splošno kulturno stopnjo dotičnega naroda.

Ni to zadnji vzrok, da se je industrijsko blago iz Nemčije tako udomačilo med nami. Znano je namreč, da so poleg Francozov ravno Nemci znali uporabljati to sredstvo zelo uspešno za razširjanje svoje trgovine in industrije. Nešteto slučajev bi se dalo navesti v dokaz tega dejstva. Pa ni treba, saj izložbena okna govorijo dovolj jasno še sedaj.

Če govorim o opremitvi, mislim pred vsem na vse to, kar ima namen industrijskim produktom podati lično zunanost. Tu naj omenim najrazličnejše tiskovine, uporabljene kot zavojni papir, kartonažne izdelke, etikete, znamke, štampilje itd. Sem spadajo tudi različne posode iz stekla, porcelana, ilovice in mavca, škatle iz pločevine i. dr. Razen tega pa spada sem seveda vse, kar služi reklamam, kakor umetniški inserati, plakati, glave računov, pisemskega papirja, delnice i. dr.

Slednjič ne smemo pozabiti na opremitvi trgovskih prostorov. V večjih mestih ni nobena redkost, da so si dala večja podjetja okrasiti svoje prostore od prvovrstnih umetnikov. Ravno tako se prepušča tudi okraševanje in ureditev izložbenih oken že v mnogih slučajih umetnikom.

Marljivo sodelovanje modernih umetnikov pri trgovini in industriji ni ostalo brez vpliva na splošni razvoj umetnosti. Dekorativna smer umetnosti zadnjih 20 let ima brezdvomno svoj izvor v praktičnih potrebah pri reprodukcijah trgovskega značaja. Posebno moderni plakat, kateremu je zapadla naloga s preprostimi sredstvi

povedati gledalcu hitro in na kratko, kaj mu je namen, je povzročil tekmovanje največjih umetnikov na tem polju in je puščal svoje sledove tudi na slikah v razstavah. Vplival je pa tudi na velikanski razvoj grafične umetnosti, posebno litografije in kemigrafije.

Pri nas o umetniški opremitvi trgovskih predmetov še skoraj ni sledu. Pač smo opazili tu pa tam kak insekt in tudi nekaj plakatov smo že videli. Hrvatje pa so imeli že pred par leti razstavo plakatov v Zagrebu. V čem leži vzrok, da se pri nas ta stroka umetnosti še ni razvila, ni težko reči. Saj je naša industrija šele v povojih. In vendar: tudi v naših malih razmerah bi se dalo mnogo lepega ustvariti. Slovenskih risarjev ne manjka več in tudi tehničnih težav ni, odkar imamo svojo klišarno in več dobrih litografskih zavodov.

Zato sem hotel tem potom opozoriti naše trgovske in industrijske kroge na to. Koristili si bodo namreč z naročanjem umetniških načrtov za omejenne svrhe v prvi vrsti sami, razširili si bodo lažje krog svojih odjemalcev posebno za industrijske predmete. Pomagali pa bodo tudi indirektno dvigati domačo umetnost in zmisel za njo.

Saša Šantel.

GOJIMO SPORT!

Ko sem študiral gimnazijo, je bila telovadba prost predmet. Pri nas v Ptujju so nas profesorji navduševali, da smo se skoro vsi vpisali v telovadbo. Tako sem tudi jaz telovadil v prvih dveh razredih. Toda kmalu so prišle zapreke. Oče, majhen kmečki posestnik, ni zmagoval hranarine in stanarine zame. Prosil sem v dijaško semenišče v Maribor, kjer bi imel stanovanje in hrano zastonj. Bil sem sprejet. S tem pa je bilo konec telovadbe. Zaradi hišnega reda semeniščniki nismo mogli k telovadbi, ki je bila v urah izven rednega šolskega pouka. Po treh letih sem izstopil iz semenišča. A zdaj sem mogel še manj telovaditi. Moral sem si z inštrukcijami služiti kruh in nisem imel časa za telovadbo. Na univerzi sem se zopet poprijel telovadbe, vpisal sem se v tečaj za telovadne srednješolske učitelje. Šlo je težko, telo je bilo nerodno, toda volja je bila trdna in dobro bi napredoval, ako bi imel ča-

Nadaljevanje «Gojimo sport» radi
tabele glej prihodnjo stran!

Srednje in meščanske šole v Sloveniji

Kraj	Ime šole	Razred	Vzpo- rednice
Ljubljana	I. drž. gimnazija	8	7
	realna gimnazija	8	7
	nemška realna gimnazija	8	—
	drž. realka	7	11
	drž. moško učiteljišče	4	—
	drž. žensko učiteljišče	4	—
	dekliški licej	5	2
	I. in II. deška meščanska	3 + 3	1 + —
Maribor	I. in II. dekliška meščanska	4 + 3	4 + —
	drž. realka	7	3
	drž. gimnazija	8	3
	moško učiteljišče	4	1
	šol. s. zasebno žen. učiteljišče	4	—
	deška meščanska	4	4
	I. dekliška meščanska	3	2
	II. dekliška meščanska	3	2
Celje	realna gimnazija	8	3
	deška meščanska	3	1
	dekliška meščanska	6	1
Ptuj	realna gimnazija	8	1
	deška meščanska	1	—
	dekliška meščanska	3	—
Ljutomer	meščanska	1	—
Novo mesto	drž. gimnazija (realna)	8	1
Kranj	drž. gimnazija	8	—
Kočevje	realna gimnazija	4	—
	zas. meščanska šola		
Trzin	meščanska	2	—
Ribnica	meščanska	1	—
Krško	meščanska	4	1
Žalec	meščanska	3	—
Murska Sobota	drž. gimnazija	1	—
	meščanska	4	—
Dolnja Lendava	meščanska	4	—
Škofja Loka	zasebno učiteljišče	} šol. s.	
	meščanska šola		
Jesenice	meščanska šola	1	—

sa. Zopet so inštrukcije in borba za kruh končale lep začetek. Zdaj v zrel moški dobi sem se zopet lotil telovadbe. Imamo pri Sokolu »staro vrsto«, vaditelj se požrtvovalno trudi z nami. Pa kaj pomaga, ko moram zaradi kakšne seje izpustiti najmanj vsako drugo uro!

Omenil sem svoje boje za telovadbo, da dokazem, da šport zahteva časa in denarnih sredstev. Danes je telovadba obvezen predmet na srednjih šolah, vsaj pri nas. Goji se marljivo, dijaki telovadijo z veseljem, telovadni učitelji se z vsemu posveča svojem težavnemu delu, uči tudi petje na zavodu in še kak znanstven predmet ter povrh vztrajno deluje pri Sokolu. Toda to delo je naporno. Ako človek telovadi in poveljuje od jutra do večera, dobi apetit. Da se nasiti in si nadomesti izgubljene telesne sile, bi rabil vsak dan vsaj 50 K samo za hrano. To je mesečno 1500 K, njegova plača pa znaša 1380 K mesečno! Neizogibno je, da bo v nekaj letih izčrpal svoje moči in obnemogel.

Isto je pri drugih športih. Najcenejše je plavanje, dasiravno so tudi kopalne hlače danes marsikomu nedosegljiv ideal; kopanja v Adamovem kostumu pa policija menda ne bi dovolila. Veslanje že zahteva drage priprave: čolne, vesla itd. Planinstvo je krasen šport, toda bos ne more nikdo hoditi po planinah.

Naših akademikov ne moremo primerjati z angleškimi; ti so bogataši, naši pa večinoma siromaki.

Vendar ni namen teh vrstic, da bi pobijal šport. Nasprotno, dvigniti ga hočem. Zato pozivam naše denarne zavode in premožne sloje, da omogočijo mladini gojitev športa. Naj se povsod uredijo kopališča, ki bodo dijakom pristopna za nizko ceno. Naj se nakupijo čolni in vesla ter dajo akademikom na razpolago. Od vlade ne smemo pričakovati vsega; bogataši naj tekmujejo, kdo bo bolj podpiral naše dijake, potem bodo tudi dijaki tekmovali v športnih podjetjih.

F. Vajda

NAŠI POKOJNIKI.

Vojvoda Živojin Mišić, zmagalet v odločilnih bitkah pri Rudniku (1914.) in na solunski fronti (1918.), kmetski sin Šumadije in angleški pear, vojvoda svojega naroda v eni najusodnejših dob.

Luka Svetec, narodni buditelj Slovencev, prvak med onimi, ki so pomagali razvijati našo kulturno potenco in politično individualnost.

Kosta Stojanović, nesebični narodni delavec, politik, vseučiliški

profesor, finančni minister Jugoslavije, iztrgan iz naše srede sredi najnapornejšega dela.

Vsem trem je bilo dano, da so gledali svoj rod in svoj narod v največjem ponižanju, pa tudi v trenutku preporoda in zmage. Vsi trije so odšli od nas z zavestjo, da stojimo sicer pred težavnimi nalogami bodočnosti, da pa ne izginemo ne mi, ne potomci, in da smo na potu, da postanemo činitelj nove Evrope. Njiva, ki so jo orali, bo prinesla sad.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER.

(Ob 100letnici Jugoslovana.)

Sedaj tudi že pokojni Francoz Ernest Denis je napisal o njem: »Rojen leta 1815. v polnem razmahu romantike se je udal vplivu Jana Kolštárja, pesnika češkega preporoda. Kakor on, je imel nezlomljivo vero v bodočnost slovanskih narodov. Na koncilu v Rimu, kjer je blesk in sila njegove zgovornosti prisilila tudi nasprotnike k spoštovanju, je z odvažnostjo, ki se sme imenovati junaška, pobijal dogmo o papeževi nezmotljivi

vosti. Spomin na velike apostole Slovanstva je vodil njegovo mišljenje in pa narodna prislovica: »Brat je mio, koje vere bio«. — Med prvimi je spoznal opasnost, ki preti Jugoslovanstvu od madjarskega imperializma. Pobijal je nagodbo iz leta 1868. Osamljen, je organiziral obrano. Ponavljal je besede Palackega: »Srbohrvati so bili pred Madjarsko in bodo obstojali še za njo«. Na veliko je podpiral doraščajočo učečo se mladino, ustanavljal

ljudska prosvetna društva, ustanovil Akademijo znanosti in umetnosti (1867), ki jej ni dal imena plemenskega, marveč ime naroda: *«Jugoslovanska akademija»*. Bil je mrzek Dumaju, pred cesarjem je v tisti dobi, ko je pogum pred močniki sveta bil še znak redke močnatosti, uničujoče označil avstrijsko upravo, da je *«dumm und boshaft»*. S svojim duhom je oživil učence zgodovinarja Bogišića, filologa Jagića in Daničića in politika in pesnika Mažuranića. V imenu jugoslovanstva je veliki biskup navezal tudi stike s Srbijo, ki žal v tisti dobi Obrenovićev še ni bila naš Piemont, zato je dobil naziv veleizdajnika.

Veliki Jugoslovan je bil svetoven duh. Njegov nastop na vatikanskem koncilu, njegova borba za Jugoslovanstvo, njegova korespondenca z Gladstonom so raznesle slavo Strossmayerja po svetu.

Seton Watson pričinja svoje poglavje o Strossmayerju: *«Znani italijanski državnik Marco Minghetti je nekoč pravil belgijskemu publicistu Emile de Laveley-ju, da pozna vse pomembnejše može svoje dobe in da je pri dveh imel dojem, da sta druge vrste nego smo mi. Ta dva sta Bismarck in Strossmayer.»* In Seton Watson dostavlja, da je redkokdaj kdo zaslužil častni naziv *«Prvi sin naroda»* kakor on.

Hermann Wendel je v svoji knjigi *«Aus dem südslavischen Risorgimento»* našel o Strossmayerju monografijo, ki spada med najboljše o tem velikem možu. Učeni nemški prijatelj našega naroda nas je vse nadkrilil z globokim poznavanjem naše prošlosti. Poznal je pravi pomen dela Strossmayerjevega, ki je tvorec hrvatskega preporoda v jugoslovanskem duhu. Wendel pravi o njem: *«Nobeno razočaranje ga ni potrla. Kakor velikan je gledal na mrgolenje pritlikavcev pod seboj in če je sila desetkrat ukovala duha in če so si prevejanci pri-*

lastili «danes», on je vedel, da so prihodnja desetletja njegova. Nič ga ni omajalo v njegovem poslanstvu, kakor monštranco je visoko dvigal čisto vero na jedinstvo in bodočnost Jugoslovanstva.»

Josip Juraj Strossmayer je bil rojen dne 4. februarja 1815. v Osijeku, s 35 leti je leta 1849. postal škof škofije *«bosansko-sremske»* v Djakovu, največje na svetu. Leta 1867. je otvoril *«Jugoslovansko akademijo znanosti in umjetnosti»* v Zagrebu. Leta 1869. je v saboru predlagal ustanovitev vseučilišča, kojega ustanovitev je tudi denarno osiguraj. Nekaj let pred smrtjo ga je Franc Jožef grdo nahiril radi brzopjavke, odposlane v Rusijo ob tisočletnici Cirila in Metoda (*«Bischof, sie waren wahrscheinlich geisteskrank, als sie das Telegramm nach Kiew gesendet haben. Wissen sie nicht, dass sie dadurch Verräter geworden sind, des Staates, Vaterlandes, selbst der katholischen Kirche?»*).

To je bila revanša za *«dumm und boshaft»*. Toda slednja sodba je ostala in ostane v zgodovini, Franc Jožefove besede pa je odnesel veter kakor snetje.

90 let star je veliki vladika umrl dne 10. aprila 1905., ko se je že pričela svitati zarja nove politične in kulturne bodočnosti našega naroda.

Stoletnice njegovega rojstva nismo mogli, nismo *smeli* praznovati l. 1915. tako, kakor je velikemu možu primerno. Njegova proslava naj bi bila dostojna vsaj sedaj, ko se je uresničil simbol Strossmayerjeve monštrance in ko smo doživeli tisočletni sen: Oslobojeni smo, svojo državo imamo in z njo vse pogoje, da si sami ustvarimo ono jedinstvo in bodočnost Jugoslavije, ki je bila vodilna misel Strossmayerjeva in vera naše mlade generacije.

Beležka

Tri može imamo, katerih nepobitna in velika zasluga je, da so razkrinkali starega malika Bleiweisa in ga pokazali slepo verujoči javnosti v pravi luči. To so dr. Prijatelj, dr. Grafenauer in dr. Žigon. Ti može so podali pravo sliko Bleiweisa, pa ne na podlagi kakih lahkomiselnih sklepov ali celo iz kakega

strankarskega ozira, nego po globoko premišljenem, temeljitem vsestranskem preudarku in študiju zgodovinskih virov, povsem objektivno, brez ozira na to, kako je sodil o «velikem očetu» temperamentni Fran Levstik. Le-tega je preganjal na neplemenit način Janez Bleiweis, dasi mu ni bil vreden odvezati jermenje s čevljev, tisti vsemogočni Bleiweis, ki si je prilastil neko samodržstvo nad slovenskim narodom, kateri je v svoji podložni naravi tako lahko padal iz enega hlapčevstva v drugo. Bleiweis je utisnil pečat dobi, v kateri so padle znamenite besede: «Crkne naj pes!» Vprašanje je, ali bi bilo bolje, da te dobe nikdar ni bilo, gotovo pa je, da se ne sme nikdar več vrniti. Tisto vsej slovenski javnosti in velikemu delu razumništva nekdanj vsiljeno sodbo o «velikem» Bleiweisu smo hvalabogu davno preboleli že v neslavnih časih avstrijskega suženjstva, ko so slovenski javnosti vladali Bleiweisovi epigoni. Sodba je danes že izrečena.

Pa glej, v tretjem letu naše svobode se oglasi sicer častivreden mož, ki misli, da mora napisati v Bleiweisovo obrambo v dnevnem listu cel članek. Kdor hoče rehabilitirati Bleiweisa, mora seveda dvigniti tudi njegovega protitežja Koseskega. Tako se je pripetila Bleiweisovemu branitelju primera Bleiweis-Bismarck in Koseski-Klopstock, češ Bleiweis je bil ravno takšen ignorant v literaturi kakor Bismarck, Koseski ravno tak stihotvorec kakor Klopstock, ki danes tudi nič ne velja. Primera pa šepa. Ne samo, da Bismarck ni imel tako malo okusa in čuta za umetnost kakor Bleiweis, je «železni kancler» bil neupogljiv značaj in velik duh in si ni nikdar prisvajal pravice v literaturi diktirati, tiranizirati in vsiljevati svojih nazorov, literarni ignorant Bleiweis se je pa na nezaslišan način vtikal v slovstvo in favoriziral proti Prešernu ropotača Koseskega. Klopstock pa tudi kljub svoji nemodernosti in zastarelosti ni zaslužil primere s «sinom krtine» in «pesniškim oratarjem» Koseskim. To je, kakor da primerjaš Marka Twaina Lipetu Haderlapu.

Narod Prešerna, Cojza, Levstika bi bil prišel v njihovem znamenju na višji kulturni nivô brez Bleiweisa in prihranjena bi mu bila vsa tista politična korupcija, ki jo je rodil Bleiweis in ki je bila, kakor dr. Žigon čisto pravilno ugotavlja, le predhodnik nezmožnosti slovenske inteligence v 90 letih. Politično in kulturno je Bleiweis res prednik in pogoj za Šusteršiča in Mahniča.

Danes leže na tleh stebri reakcionarstva in prave epigone Bleiweisa smo strli z ono idejo, ki jo je «veliki oče» tako sistematično pobijal, pa je kljub temu dvignila toliko naših najboljših.

V javnosti skoraj neopaženi poizkus Bleiweisove obrambe je pa vendar marsikoga zopet opozoril na zgodovinsko vrednost Žigonove razprave, Prijateljevega članka in Grafenauerjeve zgodovine o «velikem očetu», ki je pa bil le malik, — kakor mnogi drugi.

Jos. C. Oblak.